

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ◆ ΘΑ ΒΡΕΘΕΙ ΤΟΠΟΣ ΣΤΟ ΚΑΤΑΛΥΜΑ; (Γ.Β.Μ.) 289
- ◆ ΜΗΝΥΜΑ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (Βασ. Κ. Σταθάκη) 291
- ◆ Ο ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΜΕΛΩΔΟΣ ΚΑΙ Η ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ (Ε.Ν. Μόσχου) 293
- ◆ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ: ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ (Καθηγ. 'Αφροδ. Ραγιᾶ) 297
- ◆ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΚΑΙ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΙΣ (Π.Δ. Χαρακιᾶδη) 304
- ◆ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ (Δημ. Κ. Κουτσουλέλου) .. 310
- ◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΤΑ ΚΑΛΑΝΤΑ (Πανορμίτη) 312
- ◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη) 313
- ◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. 'Επικοινωνίας τῆς Χ.Ε.Ε.) 315
- ◆ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΒΔΟΜΗΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ 2008 318

ΕΤΟΣ 71οv

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2008

ΑΡΙΘ. 696

€ 1,20

Πρὸς τοὺς κ. κ. συνδρομητὰς τῶν «Ἀκτίνων»

Μὲ τὴν λήξῃ τοῦ ἔτους ὑπενθυμίζομε στοὺς φίλους συνεργάτας - συνδρομητὰς μας, τὴν ἀνάγκη νὰ ἀνανεώσουν ἐγκαίρως τὴ συνδρομὴ τους γιὰ τὸ ἔτος 2009.

Ἡ συνδρομὴ διὰ τὸ 2009 εἶναι € 15.

Παρακαλοῦμε διὰ τὴν ἔγκαιρον καταβολὴν τῆς συνδρομῆς ὥστε νὰ συνεχίζεται τακτικὰ καὶ ἀπρόσκοπτα ἡ κυκλοφορία τῶν «Ἀκτίνων».

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΟΥΣ 2009

Ἑσωτερικοῦ: € 15 - Κύπρου: € 20 - Ἐξωτερικοῦ γενικῶς: € 30

Ἡ συνδρομὴ καταβάλλεται εἰς τὰ γραφεῖα μας, Ἀθηνῶν (Καρύτση 14), Θεσσαλονίκης (Ἀγ. Σοφίας 41). Ἢμπορεῖ ἐπίσης νὰ ἀποστέλλεται διὰ ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς εἰς τὸ Γραφεῖον μας τῶν Ἀθηνῶν (Καρύτση 14 - 105 61 Ἀθήνα).

Εἰδικῶς οἱ συνδρομηταὶ μας τῆς ἐπαρχίας ἡμποροῦν νὰ καταθέτουν τὴν συνδρομὴ τους, ἔναντι κανονικῆς ἀποδείξεως πληρωμῆς, εἰς τοὺς ἐθελοντὰς ἀντιπροσώπους ἢ συνεργάτας μας στὶς πόλεις ὅπου ὑπάρχουν.

Οἱ συνδρομηταὶ μας τοῦ ἐξωτερικοῦ ἡμποροῦν νὰ καταθέτουν τὴν συνδρομὴ τους εἰς τὸν λογαριασμὸν μὲ μορφή I.B.A.N. γιὰ ἐμβάσματα τῆς Eurobank μὲ ἀριθμὸ: **GR1102602010000940100366081**.

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 71ον

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2008

Άριθ. 696

ΘΑ ΒΡΕΘΗ ΤΟΠΟΣ ΣΤΟ ΚΑΤΑΛΥΜΑ;

Ἀλήθεια, τόσο πολὺ μίκρυνε ἡ γῆ μας, ὥστε, ὅταν ἦλθε ὁ οὐράνιος Ἐπισκέπτης, νὰ μὴ βρῖσκεται πουθενὰ τόπος γι' αὐτόν; Γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα ὑπῆρχε τόπος καὶ μόνο γιὰ τὸ θεῖο Βρέφος τῆς Βηθλεὲμ «οὐκ ἦν τόπος ἐν τῷ καταλύματι»; (Λουκᾶ β' 7). Τίποτα ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ φτωχικὴ φάτνη! Naί, δὲν ὑπῆρχε τόπος στὸ κατάλυμα, στὸ πανδοχεῖο, γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχε χῶρος στὶς καρδιές. Καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχει χῶρος μέσα στὴν καρδιά, τότε δὲν ὑπάρχει τόπος πουθενά.

***

Καὶ ἡ ἱστορία αὐτὴ ἐπαναλαμβάνεται δυὸ χιλιάδες χρόνια τώρα. Ὁ Χριστὸς ἔρχεται σὲ κάθε ἐποχὴ, γιὰ νὰ γεννηθῆ μέσα στὶς καρδιές καὶ νὰ ἀναγεννήσῃ τὶς καρδιές. Καὶ τὶς βρῖσκει τόσο συχνὰ κλειστὲς ἢ γεμάτες ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους. Ζητάει θέση μέσα σ' αὐτὲς καὶ δὲν τοῦ προσφέρεται. Χτυπάει τὶς πόρτες καὶ δὲν τοῦ ἀνοίγουν. Ἡ τοῦ ἀποκρίνονται, πὼς δὲν ὑπάρχει χῶρος γι' Αὐτόν. Ὁ τόπος τους εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἄλλους ἐπισκέπτες. Ἐχουν ἄλλες φροντίδες καὶ ἄλλες μέριμνες καὶ δὲν τοὺς μένει χρόνος νὰ ἀσχοληθοῦν μαζί Του.

Δὲν ὑπάρχει καὶ σήμερα τόπος ἢ πολὺ δύσκολα βρῖσκεται τόπος γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ τὸ Εὐαγγέλιό Του. Δὲν ὑπάρχει τόπος σὲ πολλὰ σπίτια, στὶς οἰκογένειες. Καὶ πὼς νὰ ὑπάρξῃ τόπος στὶς κατ' εὐφημισμὸν οἰκογένειες τῶν «ἐλεύθερων συμβιώσεων» ποὺ προτίμησαν, ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τῆς θυσιαστικῆς ἀγάπης, τὴν ἐγωιστικὴ ἐπιλογὴ τῆς ἐλεύθερης τέρφως;

Δὲν ὑπάρχει τόπος στὴν ἀγωγή τῶν παιδιῶν, γιὰ νὰ μορφωθοῦν σωστά, νὰ θωρακισθοῦν καὶ νὰ ἐμπνευσθοῦν μὲ ἀκατάλυτα ἰδανικά, γιὰτὶ ἡ πνευματικὴ ἡγεσία, οἱ φυσικοὶ ὁδηγοὶ -οἱ γονεῖς, ἀντὶ νὰ εἶναι ὁδηγοὶ κατήντησαν οὐραγοί.

Δὲν χρειάζεται ὁ θεϊκὸς λόγος στὴν ἐκπαίδευση. Δὲν ταιριάζει στὴν παγκοσμιοποιημένη ἐποχὴ μας. Ἄρκει ἡ θρησκευολογία, ὄχι ἡ χριστιανικὴ μόρφωση καὶ ἡ ὀλοκληρωμένη παιδεία. Θέλουν νὰ μορφώσουν ψυχροὺς τεχνοκράτες. Καὶ κατασκευάζουν ὑδροκεφαλὲς ποὺ στηρίζονται σὲ λιλιπούτειους ἠθικοὺς ὤμους. Λησμονοῦν πὼς ὅποιαδήποτε ἐπιστήμη, χωρὶς ἀρετὴ καὶ ἠθικὲς ἀξίες, «πανουργία καὶ οὐ σοφία φαίνεται».

Καὶ ὅμως ὁ Χριστὸς ἐξακολουθεῖ νὰ

ἀναζητῆ τόπο. Καὶ τόπος δὲν εὐρίσκειται. Δὲν ὑπάρχει τόπος γιὰ τὸν Χριστὸ στοὺς δημόσιους καὶ στοὺς διεθνεῖς Ὄργανισμούς, στὰ Κοινοβούλια καὶ στὶς Κυβερνήσεις τῶν μεγάλων, ποὺ ἀντὶ γιὰ εἰρηνοποιοὶ κατάντησαν εἰρηνοκάπηλοι, ποὺ δὲν πεινοῦν καὶ δὲν διψοῦν γιὰ τὴ δικαιοσύνη, ἀλλὰ **«νίπτουν τὰς χεῖρας των»** μπροστὰ στὴν κραυγαλέα ἀδικία. Δὲν ὑπάρχει τόπος στὰ ραδιοτηλεοπτικὰ κανάλια, γιὰτὶ εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὰ εἰδωλα τῆς ὀθόνης, τίς φίρμες τῆς προβολῆς, τοὺς καταφεροτζίδες, τοὺς ἀθυρόστομους.

***

Τὸ δράμα τῆς ἐποχῆς μας. Ὅχι μόνον τότε δὲν βρέθηκε, ἀλλὰ καὶ σήμερα δὲν βρῖσκεται τόπος γιὰ τὸν Χριστό. Ἡ ἀγάπη Του ὅμως ἡ ἀπέραντη γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἡ ἄκρα ταπεινώσή Του, δὲν Τὸν ἀφήνουν νὰ φύγη. Δὲν βρῖσκει τόπο στὸ κατάλυμα. Βρῖσκει ὅμως τόπο στὴ φάτνη. Καὶ ἐκεῖ καταφεύγει. Καὶ δὲν εἶναι χωρὶς λόγο αὐτὴ ἡ καταφυγή. Ἔχει βαθύτερο νόημα. Τὴν ἐρμηνεῖα τὴν ἔχει δώσει ἀπὸ πολὺ παλιὰ ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας: *«Βοῆκε τὸν ἄνθρωπο ἀποκτηνωμένο. Γι' αὐτὸ γεννήθηκε μέσα στὴ φάτνη, γιὰ νὰ χρησιμεύσῃ σὰν τροφή στὸν ἄνθρωπο ποὺ εἶχε μοιάσει στὰ ζῶα. Καὶ τοῦ προσφέρθηκε σὰν τροφή στὴ φάτνη, γιὰ νὰ τὸν μεταβάλλῃ καὶ νὰ τὸν μεταφέρει ἀπὸ τὸν ζωώδη βίον στὸν λογικόν, σ' αὐτὸν ποὺ ταιριάζει στὸν ἄνθρωπο. Ἔτσι οἱ ψυχές, ποὺ εἶχαν ἀποκτηνωθῆ ἀπὸ τὴν ἀμαρτία, ὅταν πλησίασαν τὴ φάτνη, βοῆκαν ὄχι πιά τὸ γνωριμὸ τους χορτάρι (ἢ τὰ ξυλοκέρατα), ἀλλὰ οὐράνιο ἄρτο, αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ποὺ ζωοποιεῖ».*

***

Ὁ Χριστὸς ἔρχεται καὶ σήμερα μὲ πολλοὺς τρόπους. Ἔρχεται καὶ μᾶς ἐπισκέπτεται στὰ πρόσωπα τῶν ἀδελφῶν Του **«τῶν ἐλαχίστων»** καὶ ζητᾷ τόπο στὴν καρδιά μας. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀπλοχωριὰ τῆς καρδιᾶς εἶναι ποὺ λείπει. Ἔχουν πολὺ στενέψει οἱ καρδιές. Ἔχουν χάσει τὴ ζεστασιά τους. Ἔχουν παγώσει. Φυσομανοῦν μέσα ἐκεῖ οἱ βίαιοι ἄνεμοι τῶν παθῶν. Πῶς ὁ ἄνθρωπος νὰ προσφέρει στὸν Χριστὸ φιλοξενία, στὶς πονεμένες ψυχές τῶν ἀδελφῶν Του;

Ὁ Χριστὸς, ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός, μὲ πολλὴ ἀγάπη, ἔρχεται καὶ κρούει τὴν θύρα τῆς καρδιᾶς μας καὶ ἐπαναλαμβάνει στὸν καθένα μας: **«Ἴδου ἔστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω...»** (Ἀποκ. γ' 20). Ἔρχεται ὡς φίλος ἀγαπητὸς καὶ διακριτικός. Κρούει. Δὲν παραβιάζει. Ἐπιμένει ἀλλὰ καὶ σέβεται. *«Ἀβίαστος ἡ ἐμὴ παρουσία. Τὴν θύραν τῆς καρδιᾶς κρούω καὶ τοῖς ἀνοίγουσιν ἐπὶ τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ συνευφραίνονται».*

Οἱ πόρτες οἱ δικές μας, οἱ πόρτες τῆς καρδιᾶς μας, εἶναι κλειστὲς ἢ ἀνοικτὲς γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ τοὺς συνανθρώπους μας; Θὰ Τοῦ ἀνοίξουν; Θὰ Τοῦ ἀνοίξουμε; Τότε ἡ ἀγάπη, ποὺ ἔφερε ὁ ἐνανθρωπήσας Θεὸς στὴ γῆ μας, θὰ ἰκανοποιήσῃ, θὰ γέμιζε, πρῶτα ἀπὸ ὅλα τὴ δική μας ψυχὴ. Θὰ πλημμύριζε ἀπὸ τὴ δική Του, τὴν **«ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν εἰρήνην»** (Φιλιπ. δ' 7). Ὁ δοξολογικὸς ὕμνος, ἡ **«ἐπὶ γῆς εἰρήνη»** καὶ ἡ **«ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»** (Λουκᾶ β' 14), ποὺ ἔψαλλαν οἱ ἄγγελοι τὴν ἅγια ἐκείνη νύχτα, θὰ γινόταν πραγματικότης γιὰ ὅλους μας.

G.B.M.

ΜΗΝΥΜΑ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ὁ πανηγυρικός διάκοσμος, οἱ έορταστικές έκδηλώσεις, τὰ έθιμα τὰ όποία ἡ παραδοσιακή τάξη επιβάλλει, μαζί με μία ένδόμυχη τάση διαφυγῆς από τὰ καθημερινά μικρά ἢ μεγάλα άτομικά ἢ και γενικώτερα προβλήματα, συνθέτουν τὴν Χριστουγεννιάτικη ἀτμόσφαιρα, πού όλοι μας με μικρές ἢ μεγαλύτερες προσδοκίες περιμένουμε. Παιδικές ἀναμνήσεις, γεμάτες φαντασμαγορία και τρυφερές συγκινήσεις, ένισχυόμενες με όμορφους θρύλους και ἀφηγήσεις τονώνουν αυτό τὸ αἶσθημα προσδοκίας, τὸ όποιο θά διατηρηθεῖ όσο και οἱ Χριστουγεννιάτικες διακοπές και στήν συνέχεια θά οὐσει μαζί τους. Πέραν όμως από αυτό τὸ προσωρινὸ κέντρισμα μᾶς άόριστης θρησκευτικῆς συγκινήσεως, γεννιέται ἕνα εὐλογο και οὐσιαστικὸ ἐρώτημα: Τὸ μήνυμα τῶν Χριστουγέννων, ὡς μήνυμα ἐλπίδας και λυτρώσεως τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ἡ χρονική ἀπόσταση τοῦ όποίου από τὴν φάτην τῶν Χριστουγέννων ὄλο και ἀυξάνει μπορεῖ νὰ ἔχει γόνιμα και εὐεργετικά ἀποτελέσματα ὄχι μόνον στο παρὸν ἀλλά και στο μέλλον; Ἡ με ἄλλα λόγια, μήπως ἡ ένταση αὐτοῦ τοῦ μηνύματος, με τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἐξασθενεῖ συνεχῶς καλυπτόμενο από ἄλλες φωνές συγχρόνων ιδεολογιῶν, πού τὸ ἐλαχιστοποιοῦν και τὸ ὠθοῦν στο περιθώριο τοῦ σύγχρονου ιδεολογικοῦ ἀνταγωνισμοῦ; Εἶναι ἐρωτήματα, τὰ όποία ὄχι μόνον ἡ σημερινή έορταστική ἡμέρα ἀλλά οἱ κρίσιμοι καιροὶ πού διερχόμαστε, ἀπαιτοῦν νὰ διερευνηθοῦν για νὰ δοθεῖ μία ρεαλιστική ἀπάντηση. Πολλοὶ πού ἀσχολοῦνται με τὴν ἐπίδραση τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος στους καιρούς μας και τὴν ἀπομάκρυνση τῶν μαζῶν από τις διάφορες χριστιανικές ἐκκλησιαστικές ὁμολογίες ἐπισημαίνουν ποικίλες

αἰτίες γι' αὐτὸ τὸ φαινόμενο στις όποίες πρέπει νὰ ἐστιάσουμε τὴν προσοχή μας.

Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ Χριστιανισμός, ὁ όποιος ἐπὶ σειρά αἰώνων ἔχειραγάγησε τὸν ἄνθρωπο στήν ἀτομική του ζωῆ και στις διάφορες πολιτισμικές ἐκφάνσεις στήν Εὐρώπη και στήν Ἐγγύς Ἀνατολή ἔχει μειωμένη τὴν ἐπιρροή του στις ἡμέρες μας, ἐνῶ οἱ ιστορικές πρωτοβουλίες ἔχουν περιέλθει σὲ ἄλλες κινούσες δυνάμεις τῆς ιστορίας και ιδεολογίες, οἱ όποίες ἐν πολλοῖς ἀρνοῦνται τις βασικές ἀρχές τῆς πίστεως.

Ἐτσι λοιπὸν οἱ νεώτερες κοινωνίες εἶτε από μία διόθεση παραίτησεως από τὸ παραδοσιακὸ ἢ με ἰσορροχία τὴν διαπίστωση συμπτωμάτων ὑποκρισίας και ἀσυνεπείας μᾶς σημαντικῆς μερίδας τοῦ λεγομένου χριστιανικοῦ κόσμου, εἶτε από τὴν λάμψη τοῦ καινοφανοῦς σὲ συνδυασμὸ με τὴν προσδοκία «καλυτέρων ἡμερῶν», τὴν όποία καλλιέργησε ἡ πρωτοφανῆς τεχνολογική ἀνάπτυξη και ἡ ὀρθολογιστική ὀργάνωση τῆς ζωῆς, ἀκολούθησαν ἕνα δρόμο ὥστε νὰ δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση τῆς ἀτάρκειας τοῦ ἀνθρώπου στήν ιστορική του πορεία.

Οἱ ἀλλεπάλληλες ἐν τούτοις ιδεολογικές μεταβολές και συγκρούσεις πού ἀκολούθησαν με ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργία ἐνός κλίματος συγχύσεως, ὁ πολλαπλασιασμὸς και ἡ ὀξυνση τῶν προβλημάτων, ἡ τραγωδία τῶν δύο παγκόσμιων πολέμων, ἡ ἐπὶ δεκαετίες ἀπειλή πυρηνικοῦ ὀλέθρου, ἡ ἐξάπλωση τῆς διεθνοῦς τρομοκρατίας τις τελευταίες δεκαετίες δημιουργοῦν μία χαστική κατάσταση για τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο. Παρὰ ταῦτα τὰ γενόμενα δὲν μποροῦμε νὰ κάνουμε λόγο για μία ἐντυπωσιακή ἐπιστροφή τῶν μαζῶν πρὸς τὴν Πίστη. Ὅμως δὲν εἶναι λίγες οἱ φωνές ἐκεῖνες πού ἐπισημαί-

νουν την ανάγκη της στροφής προς τις πνευματικές αξίες, τις οποίες περιέχει το χριστιανικό μήνυμα και δεν είναι εύκαταφρόνητη ή ανταπόκριση και στους καιρούς μας στο μήνυμα του Ίησού.

Γιατί η ιστορία μπορεί να μᾶς αναφέρει μερικά έξωτερικά πράγματα σχετικά με τον Χριστιανισμό, αλλά στην ουσία η βίωση αυτού του μυστηρίου της Πίστεως δεν φαίνεται και δεν μετριέται. Είναι το μεγάλο μυστικό τῶν αιώνων, τὸ θαῦμα τῶν Ἁγίων πού με τὸ ἦθος τους και τὴν ἀκτινοβολία τους προκαλοῦν ἕνα ἀλυσιδωτὸ και συνάμα θαυμαστὸ φαινόμενο, τὸ ὁποῖο τὸ ζοῦμε και στὸν αἰῶνα μας, τὸ ὁποῖο ὅσο και ἂν ἐπισηιάζεται ἀπὸ ἄλλα ἐντυπωσιακὰ γεγονότα, δὲν παύει νὰ διατηρεῖ τὴν ἀξία του. Και εἰς ἐπίρρωση τοῦ φαινομένου αὐτοῦ εἶναι τὸ γεγονός τῆς ἀνακαλύψεως και τῆς προσεγγίσεως τοῦ μυστηρίου τῆς Πίστεως ἀπὸ ψυχές, τῶν ὁποίων οἱ προϋποθέσεις καταγωγῆς, ἀγωγῆς, κοινωνικοπολιτικοῦ περιβάλλοντος και πνευματικοῦ κλίματος, κάθε ἄλλη παρὰ εὐνοϊκὲς ἦσαν γιὰ μία τέτοια πνευματικὴ μεταστροφή. Εἶναι χαρακτηριστικὲς οἱ περιπτώσεις πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς τέχνης και τῆς διανοήσεως, οἱ ὁποῖοι ζοῦσαν στὴν Μόσχα και στὴν Πετρούπολη, τὴν ἐποχὴ τοῦ καθεστῶτος τοῦ λεγομένου «ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ» και ἦρθαν πρὸς τὸν Θεὸν σὲ ὠρμη κατὰ τὸ πλεῖστον ἡλικία, ἀφοῦ πρῶτα ἐπέρασαν ἀπὸ ἕναν τέλειο μηδενισμό, ἀπὸ μία ἄρνηση ὄλων τῶν ἀξιών, ὅποιες και νὰ ἦσαν αὐτές. Και ὅλοι αὐτοὶ οἱ προσήλυτοι ὑπῆρξαν ἄτομα πολὺ ἐλεύθερα, τὰ ὁποῖα ἦλθαν πρὸς τὸν Θεόν, ὄχι γιατί διαπαιδαγωγήθησαν μέσα σὲ κάποιον παραδοσιακὸ χῶρο, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἀπαρνήθηκαν τὸ παρελθόν, ἀπαρνήθηκαν τὴν παράδοση τῶν ἀθέων γονέων τους και ξεχύθηκαν πρὸς τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία. Γιὰ νὰ μπορέσουν ὅμως νὰ βιώσουν αὐτὴν τὴν ἐλευθερία χρειάσθηκε νὰ ὑπαγάγουν τὸν ἑαυτό τους με ἀπολύτως ἐλεύθερη ἐπιλογή και ἀποφάση στὴν πειθαρχία, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἀπὸ τὴν Πίστη.

Διαφαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ σπὸρος τῆς

Πίστεως εἶναι ἰσχυρότερος ἀπὸ τὴς ἀπογοητεύσεις, τὴς ὁποῖες δοκιμάζουν κατὰ καιροῦς οἱ πιστοὶ ἀπὸ τὴς ἀστοχίες τὴς ὁποῖες ἔχει νὰ ἐμφανίσει ἡ ἱστορία τῆς ἐφαρμογῆς στὴν πράξη τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἔτσι ὥστε νὰ ἔχωμε και σήμερα ἐκλεκτὲς περιπτώσεις με τὴς ὁποῖες ἐπιβεβαιώνεται ἡ δύναμη τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας. Αὐτὴ ἡ δύναμη πάλι ἔκαμε πνεύματα σὰν τοῦ Παύλου και τοῦ Αὐγουστίνου και τόσων ἄλλων μεγάλων οἱ ὁποῖοι συγκαταλέγονται στοὺς σκαπανεῖς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος και τὰ μεγάλα ὀνόματα τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας νὰ ξεπεράσουν προηγουμένως τὴν δική τους πνευματικὴ περιπέτεια γιὰ νὰ κατασταλάξουν στὴν Πίστη και νὰ δώσουν τὰ πάντα γιὰ αὐτὴν.

Ὅλα αὐτὰ τὰ καινὰ και τὰ παλαιὰ μαρτυροῦν γιὰ τὴν πηγαία και πάντα ἀνανεωτικὴ δύναμη, ἡ ὁποία ἐμπεριέχεται στὸ χριστιανικὸ μήνυμα, ἡ ὁποία δύναται νὰ ἀναγεννᾷ πνευματικὰ τὸν ἀνθρώπο ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἐποχὲς και πνευματικὰ κλίματα και νὰ ἀναζωπυρῶνει τὴν ἐλπίδα πού ἔχει στὴν ἰσχυρία τῆς τὴν Αἰωνιότητα. Ὅταν κατεβεῖ κανεὶς και τὸ τελευταῖο σκαλί - και ἡ ἐποχὴ μας ἔχει πολλὰ χαρακτηριστικὰ μᾶς καθολικῆς πορείας - τότε μιλάει ἡ αἰώνια διαλεκτικὴ και ἀρχίζει ἡ ἐπιστροφή. Μία αἰσιόδοξη προοπτικὴ ἡ ὁποία συνταιριάζει με τὸ εὐρηστικὸ πνεῦμα τῶν ἡμερῶν εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Θὰ εἰπεῖ κανεὶς ὅτι ὄλες αὐτὲς οἱ ἐπιστροφὲς στὴν Πίστη εἶναι ἐξαιρέσεις. Ναι, ἀλλὰ εἶναι πολλές, πάρα πολλές ἐξαιρέσεις. Και σημειώνονται ἀδιάκοπα ἐδῶ και δυὸ χιλιάδες χρόνια περίπου. Αὐτὸ μᾶς κάνει νὰ σκεφθοῦμε ὅτι δὲν θὰ πάψουν νὰ σημειώνονται και στὸ ἐγγὺς και στὸ ἀπώτερο μέλλον. Μπορεῖ κάποτε ἡ ἐξαίρεση αὐτὴ νὰ γίνεῖ κινῶσα δύναμη στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὸν κανόνα, ἀπὸ τὸ πλῆθος, ἀπὸ τὸ κράτος, ἀπὸ τὴς ὁμαδικὲς ἰδεολογίες, ἀπὸ τὰ κοινωνικὰ ρεύματα. Και τότε ὁ πολιτισμὸς θὰ ἔχει πάει πρᾶγματι ἐμπρός.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Ο ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΜΕΛΩΔΟΣ ΚΑΙ Η ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

Τὸ ὄνομα τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ εἶναι συνυφασμένο μὲ μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες ἐορτὲς τῆς Χριστιανοσύνης, ὅπως εἶναι τὰ Χριστοῦγεννα πὸν τὰ τραγούδησε μὲ ἀξεπέραστο ποιητικὸ οἶστρο καὶ μὲ μιὰ ἔξοχη καὶ λυρικότατη ποιητικὴ γλῶσσα. Ἄλλὰ καὶ τὰ Χριστοῦγεννα, αὐτὸ τὸ μεγάλο Μυστήριον τῆς Θείας Ἐνανθρώπισης πάνω στὴ Γῆ, εἶναι ἄρρηκτα δεμένο μὲ τὴν ὑψηλῆς στάθμης ὑμνογραφία του. Γιατὶ τὰ ἔψαλλε καὶ τὰ τραγούδησε μὲ τὰ ἀριστουργηματικὰ ποιήματά του πὸν ἄλλωστε γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο ἀποτελοῦν γιὰ τὴν Ἐκκλησία μας ζωντανὰ καὶ ὑψηλῆς ποιητικὰ δημιουργήματα. Οἱ θαυμάσιοι χριστουγεννιάτικοι ὕμνοι του ψέλνονται καταναυχτικὰ στὶς πάντοτε ἐκκλησιᾶς τῆς Ὁρθοδοξίας κατὰ τὸν ὄρθρον τῆς μεγάλης ἐορτῆς τῆς Χριστιανοσύνης.

Ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς ὑπῆρξε ὁ λαμπρότερος καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς Ὑμνογράφους. Καὶ γι' αὐτὸ δίκαια ἀποκλήθηκε ἀπὸ τὸν ἄλλον μεγάλο ἱστορικὸ τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας Κάρολο Κρουμπάχερ «ὁ Πίνδαρος τῆς Βυζαντινῆς Ὑμνογραφίας».

Ὁ Ρωμανὸς γεννήθηκε στὴν Ἐμεσσα τῆς Κοίλης Συρίας τὸν 5ο μ.Χ. αἰῶνα ἀπὸ Ἑβραίους γονεῖς καὶ ἀσπάστηκε ἀπὸ νέος τὸ Χριστιανισμὸ στὴ Βυρητ-

τό, γιὰ νὰ γνωρίσει τὴ μεγαλύτερη ἀκμὴ μὲ τὸ ἔργο του στὸ τέλος τοῦ 5ου καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνα. Στὴ Βυρηττὸ ὑπηρετήσε ἀρχικὰ ὡς διάκονος, ἀλλὰ πολὺ σύντομα θὰ μεταβεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη ὅπου θὰ ὑπηρετήσῃ ὡς πρεσβύτερος στὸ Ἱερὸ Ναὸ τῆς Θεοτόκου. Κι ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι μὲ τὴν ἐκκλησία αὐτὴ τῆς Πόλης ὑπάρχει μιὰ παράδοση πὸν τὴν ἀναφέρει ἓνα παλαιὸ Συναξάρι, ὅτι μέσα σ' αὐτὸ τὸ Ναὸ ἔλαβε τὸ ποιητικὸ χάρισμα καὶ πρὸ συγκεκριμένα τὸ θεῖο δῶρο τῆς σύνθεσης κοντακίων. Ἀρχικὰ ὁ Ρωμανὸς θὰ σπουδάσει ἐλληνικὴ σοφιστικὴ μὰ δὲ θὰ τὴν ἀγαπήσῃ καθόλου. Ὅπως δὲν τὸν τράβηξε καὶ ἡ ἀναστροφή του μὲ τὴν ἐπιστήμη. Καὶ καθὼς μεγάλωνε μέσα στὰ στενὰ καὶ ἐντελῶς περιορισμένα πνευματικὰ πλαίσια μιᾶς ἐπαρχιακῆς πολιτείας, ὅπως ἦταν ἡ Βυρηττός, ἀποφασίζει ξαφνικὰ νὰ ἐπισκεφτεῖ τὴν Κωνσταντινούπολη ὅταν αὐτοκράτορας στὴ Βασιλεύουσα ἦταν ὁ Ἀναστάσιος ὁ Α'. Πολὺ σύντομα θὰ ἀναδειχτεῖ στὴ μεγάλη αὐτὴ Πρωτεύουσα ἡ προσωπικότητά του καὶ δὲ θὰ ἀργήσει νὰ ξεχωρίσει μὲ τὸ ταλέντο του καὶ τὰ ἄλλα πνευματικὰ του χαρίσματα. Ἔτσι θὰ γίνῃ πολὺ σύντομα ἀγαπητὸς στὸ λαὸ καὶ τὸ «Ἱερὸν Παλάτιον» θὰ τὸν θέσῃ ὑπὸ τὴν προστασία του.

Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ὅλες κι ὅλες οἱ πληροφορίες πού ἔχουμε γιὰ τὸ Ρωμανὸ εἶναι αὐτές. Καὶ εἶναι νὰ ἀπορεῖ κανεὶς γιατί οἱ Βυζαντινοὶ συναξαριστὲς (πού ἦταν οἱ βιογράφοι τῶν ἁγίων καὶ τῶν ἄλλων διακεκριμένων μορφῶν τῆς Ἐκκλησίας) μᾶς ἄφησαν τόσο λίγες πληροφορίες γι' αὐτὸ τὸ μεγάλο ποιητικὸ ἀνάστημα τῆς Βυζαντινῆς ποίησης καὶ ἕμνογραφίας. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα του τὰ περισσότερα χάθηκαν. Ἐνῶ π.χ. ἔγραψε ὅπως γνωρίζουμε περὶ τὰ χίλια κοντάκια, ἀπὸ αὐτὰ βρέθηκαν μονάχα ἑβδομήντα. Καὶ ἂν δὲν εἶχαμε τὸ ἔργο καὶ τὶς πολυτελεῖς ἔρευνες τοῦ Κάρολου Κρουμπάχερ καὶ τοῦ δικοῦ μας Νικ. Ταμαδάκη θὰ γνωρίζαμε πολὺ λιγότερα γι' αὐτὸ τὸ μεγάλο ποιητικὸ ἀνάστημα τῆς Βυζαντινῆς ἕμνογραφίας.

Τὸ πιὸ ξακουσμένο ἀπὸ τὰ κοντάκια τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ εἶναι αὐτὸ πού ἀναφέρεται στὴ Γέννηση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅταν λέμε κοντάκια ἐννοοῦμε τὰ θρησκευτικὰ ἐκεῖνα ποιήματα πού ἦταν ἀληθινοὶ ἕμνοι στὸ Θεό, ἔλαβαν ὅμως τὸ ὄνομα «κοντάκια» γιατί τὸ κείμενό τους, πού ἦταν συνήθως ἐκτεταμένο καὶ γραμμένο ἢ σὲ χαρτί ἢ ἀκόμα καὶ σὲ πάπυρο ἢ δέσμα, τυλιγόταν περιστροφικὰ σὲ ἓνα κομμάτι στρογγυλὸ ξύλο, πού λεγόταν τότε «κοντός». Τὰ κοντάκια τοῦ Ρωμανοῦ καὶ οἱ ἄλλες θρησκευτικὲς συνθέσεις του, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων βρῖσκεται τὸ ἀριστουργηματικὸ: «Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν Ὑπερούσιον τίκτει, καὶ ἡ γῆ τὸ σπῆλαιον τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει» πού ψάλλεται σὶς ἐκκλησιαστικὰς ἐκδηλώσεις τῶν Χριστουγέννων, ἔχουν ποικίλο περιεχόμενο. Πρῶτα - πρῶτα μπορεῖ νὰ ἔχουν

ὡς πρότυπο διάφορα ἔργα παλαιότερων ποιητῶν, πού μᾶς εἶναι ἄγνωστοι, ἂν λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι τότε δὲν ὑπῆρχε ὁ νόμος περὶ προστασίας τῶν πνευματικῆς ιδιοκτησίας. Ἐπίσης πιστεύεται ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὰ πρότυπα ἦταν ποιήματα τοῦ Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, ἐνῶ ἄλλα ἦταν Συριακὰ πού μεταφράστηκαν ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του καὶ διασκορπίστηκαν στὴν Ἀνατολὴ κατὰ τὸν 5ο αἰῶνα. Ὁ Ρωμανὸς ὅμως ποτὲ δὲν περιοριζόταν σὲ πιστὴ ἀντιγραφή τῶν ποιημάτων αὐτῶν. Συνήθως τὰ ἐπεξεργαζόταν καὶ τὰ καλλώπιζε ἢ τὰ θεωροῦσε ἀπλὴ ἀφορμὴ γιὰ νὰ συνθέσει τοὺς δικούς του ἕμνους, ὅπως αὐτὸς τὸς καλὰ γνώριζε τὴ σχετικὴ τέχνη τους. Ὅπως ὅποτε οἱ ἕμνοι τῶν κοντακίων του ἦταν ποικίλου περιεχομένου καὶ περιλάμβαναν ἀφάνταστο πλοῦτο θεμάτων πού περιστρέφονταν γύρω ἀπὸ τὴ μορφή τοῦ Θεανθρώπου, γύρω ἀπὸ τὴν ἐπὶ γῆς ζωὴ του, τὰ θαύματά του, τὶς παραβολὲς του, τὴ Θεομήτορα, κ.λ.π. Ἐπίσης ὁ Ρωμανὸς συνέθετε καὶ διάφορα δραματικὰ ἐπεισόδια πού τὰ ἀντλοῦσε τόσο ἀπὸ τὴν Παλαιὰ ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Ἀκόμα καὶ ὁ ἕμνος τῆς Θείας Γέννησης, ὅπως μᾶς τὸν παρέδωσε ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδός, περιλαμβάνει πολλές δραματικὲς σκηνές, κατάλληλα συναρμοστικὲς μετὰ ἓνα δημοτικὸ, λαϊκὸ χρῶμα, πού στάθηκαν τὸ πρότυπο πολλῶν βυζαντινῶν ἁγιογράφων, προκειμένου νὰ παραστήσουν σκηνές ἀπὸ τὴ Θεία Γέννηση. Οἱ δραματικὲς σκηνές τοῦ Ρωμανοῦ ἀναφέρονται στὸ Θεῖο Βρέφος, στὴν Παναγία, στοὺς Μάγους «ἀπὸ Ἀνατολῶν», στοὺς Ποιμένες καὶ καθεξῆς.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ μελω-

δοι και ύμνογράφοι υπῆρξαν και αυτοι ποιητές, ὅπως ὅλοι οἱ ποιητές στὸν κόσμο και ὅπως φυσικά και οἱ ἀρχαῖοι ἔλληνες ποιητές. Γιατί και οἱ ὑμνογράφοι, ὅπως ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδός, ἔχουν στὴν ποίησή τους ρυθμὸ και μέτρο πού δὲν ὑστερεῖ σὲ τίποτα ἀπὸ ἐκεῖνον τοῦ Πίνδαρου. Ἔχουν και αυτοι στὴν ποίησή τους στοχασμοὺς και σκέψεις πού εἶναι πολλὲς φορές καθαρότερες και ὑψηλότερες ἀπὸ ἐκεῖνες πού μᾶς ἄφησαν και οἱ μεγαλύτεροι ἀκόμη ποιητές τῆς ἀρχαιότητας. Ἔτσι και ὁ Ρωμανὸς διοχέτευσε μέσα στὴν ποίησή του τὴ δημόσια προσευχὴ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του και, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, δημιούργησε ποίηση ζωντανὴ πού ἐπέζησε ἕως τὶς μέρες μας.

Ὁ μεγάλος μας ποιητής, βραβευμένος μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ τῆς Λογοτεχνίας, Ὀδυσσεὺς Ἐλύτης, ἀφιερώνει στὸ ἀξιοσπουδάστο ἔργο τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ ἕνα μεγάλο ἐμπεριστατωμένο μελέτημά του στὸ ὁποῖο ἀνάμεσα σὲ πολλὰ ἄλλα παραθέτει και τὶς ἐξῆς σκέψεις του: «Τὸ φῶς τῆς λαμπάδας πού ἀναψε αὐτὸς ὁ νεαρὸς διάκονος τῆς Βυρητοῦ, φτάνοντας μιὰ μέρα στὴ Βασιλεύουσα μ' ἕνα τυλιχτάρι κάτω ἀπὸ τὴ μασχάλη, γιὰ νὰ κλειστεῖ σ' ἕνα καμαράκι και νὰ γράψει ἑκατοντάδες ποιήματα, δὲν ὁμολογεῖ ἀπλῶς πίστη και ἀφοσίωση στὴν ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Καίει και θρέφεται ἀπὸ μιὰ παράδοση πού δὲν εἶχε ἴσως κανένα πλέον ἀντίκρουσμα στὸν ἀπέραντο ἑλληνόφωνο πληθυσμὸ (ἠττημένη καθὼς ἦταν ἀπὸ τὸν μονοθεϊσμὸ και τὶς νέες ἀνθρωπιστικὲς ἀξίες), κρατιότανε ὅμως γερά, σὰν τρόπος ἐκφραστικὸς, ἀγκιστρωμένη ἀπὸ τὴ γλώσσα, κι ἔτοιμη, μέσα ἀπ' αὐτήν, νὰ περάσει στὸ ἀντίπαλο στρα-

τόπεδο, γιὰ νὰ κατισχύσει μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀκριβῶς πού ὁ φορέας τῆς εἶχε, εἰρηνικά κι ἐκεῖνος, πετύχει νὰ βρεθεῖ ἀπὸ ὑποτελῆς, κυρίαρχος και ἰδρυτής, μιᾶς παντοδύναμης αὐτοκρατορίας. Οἱ μυστικὲς πνευματικὲς δυνάμεις, καθὼς βλέπουμε, ἀκολουθοῦν κάποτε τὴ μοῖρα τῶν πολιτικῶν ἢ τὸ ἀντίστροφο, πού σημαίνει ὅτι, σ' ἕνα βάθος ἀπώτατο, και οἱ δύο τους βρίσκονται σὲ συνεχῆ συνάρτηση. Ἄν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἦταν ἀδύνατος νὰ προβλέψει τὸ ἀποτέλεσμα πού θὰ μπορούσε νὰ εἶχε ἡ μετακίνησή του, πόσο μᾶλλον ὁ Ρωμανός. Λίγοι, ἐλάχιστοι, ἀκόμη και σήμερα, ἔχουμε συνειδητοποιήσει ὅτι τὸ χαρτί πού τοῦ ἔδωσε κάποια νύχτα ἡ Παναγία νὰ καταβροχθήσει, ὅπως μᾶς λένε τὰ συναξάρια, τὸν ἔκανε ἄξιο νὰ μεταμοσχεύσει ἀπὸ τὸ κορμὸ τοῦ ἀρχαίου στὸν κορμὸ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ἕναν εἰδικὸ τρόπο τοῦ ἐκφράζεσθαι πού ἔφτασε σῶς ὡς τὶς μέρες μας».

Θὰ θέλαμε νὰ κλείσουμε τοὺς στοχασμοὺς μας παραθέτοντας στίχους ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ὑμνογράφου τῆς Ἐκκλησίας μας πού ἀναφέρεται στὴ «Θεῖα Γέννηση» και πού προσδίνουν ἕνα ἰδιαίτερο ἄρωμα στὴ ζωὴ μας, εἴτε τοὺς διαβάσουμε στὸ γραφεῖο μας εἴτε τοὺς ἀκούσουμε νὰ ψέλνονται σὲ μιὰ πάμφωτη ὀρθόδοξη ἐκκλησία:

Ἡ Παρθένος σήμερον
τὸν ὑπερούσιον τίκει
και ἡ γῆ τὸ σπήλαιον
τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει
Ἄγγελιο μετὰ ποιμένων
δοξολογοῦσι
Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος
ὁδοιποροῦσι

Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
παιδίον νέον,
ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.

Ἐκεῖ ἐφάνη
ρίζα ἀπίστος,
ἐκεῖ εὐρέθη
φρέαρ ἀνόρυκτον,
ἐκεῖ παρθένος
τεκοῦσα βρέφος
τὴν δίψαν ἔπαυσεν εὐθύς.

Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν
ἀνεκαίνισε γὰρ πάντα
παιδίον νέον
ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.

Χριστὸς γεννᾶται δοξάσατε,
Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε
Χριστὸς ἐπὶ γῆς ὑψώθητε,
ἄσατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ
καὶ ἐν εὐφροσύνῃ
ἀνυμνήσατε λαοὶ
ὅτι δεδόξασται.

Μυστήριον ξένον
ὁρῶ καὶ παράδοξον,
οὐρανὸν τὸ σπήλαιον

θρόνον Χερουβικὸν
τὴν Παρθένον
τὴν φάτνην χωρίον
ἐν ᾧ ἀνεκλίθη ὁ ἀχώρητος
Χριστὸς ὁ Θεός
ὄν ἀνυμνοῦντες μεγαλύνομεν

Ἡ Παρθένος σήμερον
τὸν προαιώνιον Λόγον
ἐν σπηλαίῳ ἔρχεται
ἀποτεκεῖν ἀπορρήτως.
Χόρευε ἡ οἰκουμένη
ἀκουτισθεῖσα.
Δόξασον μετὰ ἀγγέλων
καὶ τῶν ποιμένων
βουληθέντα ἐποφθῆναι,
Παιδίον νέον
τὸν πρὸ αἰώνων Θεόν.

Τὰ κοντάκια τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Με-
λωδοῦ καὶ ὅλες οἱ ἄλλες ποιητικὲς του
συνθέσεις, ἀκούγονται ἴσαμε σήμερα με-
λωδικὰ νὰ ψέλνονται στίς Χριστουγεν-
νιατικὲς Λειτουργίες μέσα σὲ ὅλους τοὺς
Ναοὺς τῆς Χριστιανοσύνης, ἀφοῦ δια-
θέτουν καὶ ποίηση καὶ σκέψεις καὶ με-
ταρσίωση πνευματικὴ, γι' αὐτὸ ἄλλωστε
καὶ ἐπέζησαν ἕως τὶς μέρες μας.

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ: ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἀτέλεια χαρακτηρίζει ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἔργα. Μόνο τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ εἶναι τέλεια. Τὴν τελειότητα τῶν ἔργων Του διεκήρυξε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς μετὰ τὴ δημιουργία τοῦ σύμπαντος: «**Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν**» (Γεν. α' 31). Ἀτελῆ τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὅμως. Ὁ ἀνθρώπος, ὁ πρωτόγονος ἀνθρώπος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνθρώπος τῆς διαστημικῆς ἐποχῆς μας διακατέχεται ἀπὸ τὸν πόθο τῆς τελειότερης ἐμφάνισης τῶν ἔργων του.

Συνήθως γίνεται λόγος γιὰ δημιουργία ἐνὸς ἐπιστήμονα ἢ καλλιτέχνη, ὅταν τὸ ἔργο του ἐμφανίζει αἰσθητὰ δείγματα μεγαλείου καὶ διακρίνεται μετὰ τῶν μετρίων ἔργων, ὡς ἀληθινὸ ἀριστούργημα. Ποιὸς ὅμως ἀγνοεῖ ὅτι τὰ μεγάλα, τὰ δημιουργικὰ ἔργα, τὰ ὅποια ὑπερνικοῦν τὴ φθορὰ τοῦ χρόνου, ἐμφανίζονται ἀριότερα, ὅταν βασίζονται στὴν ἀρμονικὴ συνεργασία τῶν περισσοτέρων. Ἦταν δυνατόν, ποτέ, νὰ κατακτηθεῖ στὶς ἡμέρες μας ὁ μικροσκοπικὸς δορυφόρος τῆς γῆς, ἡ σελήνη, ἂν δὲν προηγείτο ἡ μακρόχρονη, ἡ ἐπίπονη καὶ στενὴ συνεργασία τῶν πλέον διακεκριμένων ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν ἐπιτελείων τοῦ κόσμου;

Ἡ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ, ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ

Ὅπου ὑπάρχει στενὴ καὶ ἀρμονικὴ συνεργασία, ἐκεῖ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα ἐμφάνισης δημιουργικῶν ἔργων. Ἀντιθέτως, ὅταν

ἀπουσιάζει ἡ συνεργασία, ἐπικρατεῖ τὸ πνεῦμα τῆς προχειρότητας καὶ τοῦ ἐρασιτεχνισμοῦ, ποὺ παρεμποδίζει τὴν ἀριότερη ἐμφάνιση τοῦ ἔργου! Δὲν ὑπάρχει ἀνθρώπος, ὁ ὅποιος κατ' ἀρχὴν δὲν πιστεύει στὴν ἀξία τῆς συνεργασίας. Ἡ καθημερινὴ πείρα ἀποδεικνύει ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ ὁμαδικοῦ ἔργου ὑπερβαίνει ἀξιολογικὰ τὸ ἄθροισμα τῶν προσπαθειῶν κάθε ἀτόμου.

Ἡ ἀτομικὴ πείρα δὲν εἶναι ικανὴ νὰ ὑποκαταστήσει τὸν πλοῦτο τῆς ὁμαδικῆς πείρας. Ἡ ὁμάδα ὡς σύνολο βλέπει εὐρύτερα καὶ ἀπὸ τὸ εὐφρέστερο μέλος τῆς¹. Ἀποτελεῖ ἀξίωμα, ὅτι ἡ συνεργασία πολλαπλασιάζει τὶς δυνάμεις συνεργαζομένων ἀσημοτήτων καὶ τὶς ἀποδεικνύει ἀνώτερες τῶν δυνάμεων διῆσταμένων διασημοτήτων.

“Mieux vaut des équipiers moyens, mais harmonisant leur efforts, que des équipiers, individus de valeur, mais travaillant sans liaison suffisante”².

Ἡ κοινωνία, ὡς πνευματικὸ σῶμα, χωρὶς τὴν συνεργασία τῶν μελῶν τῆς δὲν ἀναπτύσσεται, δὲν προάγεται, δὲν ἐκπολιτίζεται, δὲν μεγαλουργεῖ. Ἡ οἰκογένεια μὲ τὴν συνεργασία γίνεται ἄρτια, συγκροτημένη καὶ εὐήμεροῦσα κοινωνικὴ μονάδα. Ὁ στρατός, σὲ καιρὸ πολέμου, χωρὶς τὴν πλήρη συνεργασία ἡγετῶν καὶ στρατιωτῶν, δὲν κερδίζει τὴ μάχη. Ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους δὲν γνωρίζει πνευματικὸ μεγαλεῖο χωρὶς τὸν πνευματικὸ προγραμματισμὸ, τὴ μελέτη καὶ τὴν ἀρμονικὴν συνεργασία τῶν μεγάλων φορέων τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης.

Ἡ υἰεία καὶ ἡ εὐεξία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἁρμονικὴ συλλειτουργία ὄλων τῶν ὀργάνων του, κι ἀκόμη ἀπὸ τὴν ψυχοκοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ υἰεία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀδιαιρέτου ὄλου.

Ἡ ἱατρικὴ ἐπιστῆμη ἀδυνατεῖ νὰ καταπολεμήσει τὴν ἀρρώστια καὶ νὰ βελτιώσει τὴν υἰεία τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, ἂν δὲν παρουσιάζει τὴν εἰκόνα τῆς στενῆς συνεργασίας ὄλων τῶν συγχρόνων ἐιδικότητων καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν υἰείας.

Ἔτσι καὶ ἡ σύγχρονη Νοσηλευτικὴ στηρίζεται στὴν ἁρμονικὴ συνεργασία τῶν πολλῶν. Σύνθετες οἱ ἐπιδιιώξεις, εὐρεῖες οἱ διαστάσεις, πνευματικοὶ οἱ ὀρίζοντες τῆς νοσηλεύουσας ἀγάπης. Τὸ ἔργο τῆς νοσηλείας, μὲ τὴ σημερινὴ του ἔκφραση καὶ μορφή, εἶναι ἔργο συνεργασίας. Χωρὶς συνεργασία ἡ Νοσηλευτικὴ δὲν μπορεῖ νὰ κατακατᾶ τοὺς ὑψηλοὺς σκοποὺς της. Νὰ ἐπιτυγχάνει, δηλαδή, τὴν πρόληψη τῆς ἀρρώστιας, τὴν ἀνακούφιση καὶ θεραπεία τοῦ ἀρρώστου, τὴν προστασία καὶ βελτίωση τῆς υἰείας τοῦ ἀτόμου, τῆς οἰκογένειας καὶ τῆς κοινωνίας.

Ἡ σύγχρονη Νοσηλευτικὴ ὡς ὑπηρεσία πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ὡς κοινωνικὸ λειτουργηγία, εἶναι ἔργο συνεργασίας τοῦ νοσηλευτοῦ. Συνεργασίας μὲ τοὺς συναδέλφους του νοσηλευτές, μὲ γιαιτροὺς, ἄλλους ἐπιστήμονες υἰείας καὶ ἐρευνητές, μὲ διοικητικὲς, τεχνικὲς καὶ κοινωνικὲς ὑπηρεσίες, μὲ ἐκπαιδευτικὰ νοσηλευτικὰ ἰδρύματα καὶ πανεπιστήμια, μὲ ἰδιωτικοὺς, κρατικοὺς καὶ διεθνεῖς ὀργανισμοὺς υἰείας.

Ἡ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ, ΟΜΑΔΙΚΟ ΕΡΓΟ

Τί σημαίνει ὁμως συνεργασία; Εἶναι ἀνώτερη μορφή κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς. Ἡ τάση καὶ ἡ ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐργάζεται μὲ ἄλλα ἄτομα σὲ κοινὴ ὀμαδικὴ προσπάθεια ὀρίζεται ὡς συνεργατικότητα³ καὶ ἀποτελεῖ στοιχεῖο ψυχικῆς καὶ κοινωνικῆς ὀρμότηας⁴.

Ἡ συνεργασία ἀποτελεῖ τὴ συνένωση τῶν γνώσεων, τῶν ἱκανοτήτων καὶ τῆς πείρας πολλῶν προσώπων γιὰ νὰ ἐπιτύχουν ἕνα

κοινὸ σκοπὸ, χωρὶς τὴν ἐξαφάνιση τῆς πρωτοβουλίας τῶν συνεργαζομένων ἀτόμων.

Ἡ ἁρμονικὴ συνεργασία δημιουργεῖ τὸ εὐνοϊκὸ κλίμα, μέσα στὸ ὁποῖο ἐκφράζονται καὶ ἀναπτύσσονται ἀκόμη καὶ οἱ λαθάνουσες προσωπικὲς δυνατότητες καὶ ἐπιτυγχάνεται ἡ καλλιέργεια καὶ ὀλοκλήρωση τῆς προσωπικότητας τῶν συνεργαζομένων.

Ἡ συνεργασία εἶναι μιὰ μορφή διαλόγου. Εἶναι ἀκόμη μοναδικὴ εὐκαιρία ὑπηρεσίας καὶ προσφορᾶς στὸ συνάνθρωπο. Εἶναι δικαιοῖα.

Ὁ αἰώνιος λόγος τοῦ Θεοῦ ἐπιβάλλει τὴ στενὴ συνεργασία. «*Ἀγαθοὶ οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα*» γράφει ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής (δ' 9). Ὁ Κύριος μᾶς βεβαιώνει: «*οὐ γὰρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσω αὐτῶν*» (Ματθ. ιη' 20), διὰ νὰ τοὺς εἰσακούει, ἐμπνέει, ὀδηγεῖ καὶ προστατεύει. Τὴ στενὴ συνεργασία τῶν ἀνθρώπων διδασκόμεθα ἀπὸ τὴν ἰδανικὴ εἰκόνα τῆς ἁρμονικῆς συνεργασίας καὶ εὐρυθμῆς συλλειτουργίας, τὴν ὁποῖα παρουσιάζουν τὰ μέλη τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος: «*Πολλὰ μὲν μέλη, γράφει ὁ ἀπ. Παῦλος, ἐν δὲ σῶμα. οὐ δύναται δὲ ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τὴ χειρὶ· χρεῖαν σου οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ· χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχω... καὶ εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγκαίρει πάντα τὰ μέλη...*» (Α' Κορ. ιβ' 20 - 26). «*Οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σῶμα ἔσμεν ἐν Χριστῶ, ὁ δὲ καθ' εἷς ἀλλήλων μέλη*» (Ρωμ. ιβ' 5).

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος κάνει μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἀνάλυση. Ὅπως στὰ σώματα, οὐτε εἶναι ἀπεσπασμένα τὰ μέλη μετὰξὺ τους, ἀλλὰ τὸ σύνολο εἶναι ἕνα σῶμα συγκείμενο ἀπὸ διάφορα, οὐτε ἡ ἐνέργεια ὄλων εἶναι ἡ ἴδια, ἂν καὶ ὄλα ἔχουν τὴν ἰδιότητα νὰ χρειάζονται τὸ ἕνα τὸ ἄλλο ἀπὸ ἀπόψεως εὐνοίας καὶ συναίνεσης, καὶ οὐτε τὸ μάτι βλαδίζει ἀλλὰ ὀδηγεῖ, οὐτε τὸ πόδι προβλέπει ἀλλὰ μεταβαίνει καὶ μεταθέτει, οὐτε ἡ γλῶσσα δέχεται φωνές διότι αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς ἀκοῆς, οὐτε ἡ ἀκοὴ ὀμιλεῖ διότι τοῦτο εἶναι ἔργο τῆς γλῶσσας, καὶ ἡ

μὲν ρίνα εἶναι τὸ αἰσθητήριο τῶν ὁσμῶν, ὁ δὲ λάρυγγας γεύεται τὰ ἐδέσματα, τὸ χέρι εἶναι τὸ ὄργανο ποῦ δίδει καὶ λαμβάνει καὶ ὁ νοῦς εἶναι ὁ ἡγεμῶν σὲ ὅλα⁵. Ἔτσι ἐπιτυγχάνεται ἡ εὐταξία καὶ ἡ δημιουργικὴ λειτουργικότητα σὲ μιὰ ομάδα μὲ κοινούς στόχους.

Τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀξία τῆς καλῆς συνεργασίας μὲ ὁμόνοια καὶ ἀγάπη, προκειμένου νὰ ἐκπληρωθεῖ ἀξιόλογο ὁμαδικὸ ἔργο, τονίζει καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: *«Οὐδὲν ὁμοιοῦς ἴσον, ἀγαπητοί· ὁ γὰρ εἷς πολλοστός ἐστὶν οὕτως. Ἄν γὰρ ὁμόφυχοι ᾧσι δύο ἢ δέκα, οὐκέτι εἷς ἐστὶν ὁ εἷς, ἀλλὰ δεκαπλασίων ἕκαστος αὐτῶν γίνονται· καὶ εὐρήσεις ἐν τοῖς δέκα τὸν ἕνα καὶ ἐν τῷ ἐνὶ τοῖς δέκα... Ἐκαστος τούτων εἰκοσι χεῖρας ἔχει καὶ εἰκοσιν ὀφθαλμούς καὶ πόδας τοσοῦτους καὶ ψυχὰς ἔχει δέκα· οὐ γὰρ τοῖς ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκείνων ἐργάζεται πάντα. Ποῖον οὕτω τεῖχος ἀρραγές, ἀρμονία λίθων εὐμεγεθῶν, ὠχυρωμένων, ἀπόρθητον γίνεται ταῖς τῶν ἐχθρῶν ἐφόδοις, ὡς τὸ σύστημα τῶν ἀλλήλους ἀγαπῶντων καὶ ἐν ὁμοφροσύνῃ περιεσφιγμένων;... Καὶ καθάπερ αἱ τῆς λύρας νευραὶ πολλαὶ μὲν οὖσαι εἰς μίαν δὲ νεύουσαι συμφωνίαν, τερπνότατόν τι μέλος ἠχοῦσιν· οὕτως οἱ πρὸς μίαν συγκεκραμένοι γνώμην, εὐήχον ἀνακροῦνται τῆς ἀγάπης φθόγγον· καὶ γὰρ οὐδὲν τῆς ἀγάπης γλυκύτερον...»⁶.*

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΡΜΟΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

Συν-εργασία εἶναι τὸ πρόβλημα. Ποιὲς ὅμως προϋποθέσεις ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἀρμονικῆς καὶ ἀποδοτικῆς συνεργασίας, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀσκηση τῆς σύγχρονης Νοσηλευτικῆς;

Ἡ συνεργασία προϋποθέτει *αὐτογνωσία*⁷. Αὐτογνωσία σημαίνει τὴν ἀκριβῆ γνώση τῶν προσόντων καὶ δυνατοτήτων τοῦ ἑαυτοῦ μας, τῶν ὁρίων μας, τῆς ἀντοχῆς μας, τῶν δυσκολιῶν καὶ ἀδυναμιῶν μας, τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κλίσεῶν μας. Ἡ πραγματικὴ γνώση τοῦ ἑαυτοῦ μας, τοῦ τί μπορεῖ, τί

ἔχει καὶ τί δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ δώσει, προσφέρει ἀνεση στὴν ψυχὴ μας. Ὅμως δὲν εἶναι εὐκολο ἔργο. Συντελεῖται μέρα μὲ τὴ μέρα μὲ συνεχῆ πνευματικὴ ἐγρήγορηση καὶ ἀγωνιστικότητα καὶ προπάντων μὲ τὸν φωτισμὸ τοῦ Θεοῦ.

Ὅποιοι καλλιιεργεῖ τὴν αὐτογνωσία ἀναδεικνύεται πολῦτιμος συνεργάτης στὸν κύκλο τῆς ομάδας, διότι ἀναλαμβάνει μὲ ἀπλότητα καὶ θάρρος ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς ὁμαδικῆς ἐργασίας, τὸ ὁποῖο εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐπιτελέσει καὶ διαθέτει τὴν ψυχικὴ δύναμη νὰ ἀναγνωρίζει, ὅτι ἄλλο μέλος τῆς ομάδας ἐπιτυγχάνει καλύτερα σὲ κάποιον εἰδικὸ ἔργο, ὅσο δὲν θὰ τὸ κατόρθωνε ὁ ἴδιος⁸. Δὲν τρέφει τὴν πλανεμένη πεποίθησιν πὼς ἕνα πρᾶγμα δὲν θὰ γίνῃ ὅπως πρέπει ἂν δὲν βάλῃ τὸ χέρι του. Ἐφαρμόζει τὸ: *«τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἠγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν»* (Φίλιππ. 6' 8). Δηλαδὴ θεωρεῖ τοὺς ἄλλους ἀνώτερους ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ ἐπομένως τοὺς σέβεται καὶ τοὺς τιμᾷ.

Ὁ Νοσηλευτὴς ἀναδεικνύεται πολῦτιμος συνεργάτης ὅταν, ἀκόμη, εἶναι ἄνθρωπος διακρίσεως καὶ δὲν ἀναμιγνύεται στὶς εὐθύνες τῶν ἄλλων, οὔτε ἀναστέλλει τὴ δημιουργικὴ πρωτοβουλία τους. Κατὰ τὴν συνεργασία του παραδέχεται τὰ λάθη του καὶ τὰ ὅρια τῶν δυνατοτήτων του. Ἐκφράζει ἐκτίμησιν γιὰ τὸ ἔργο τῶν ἄλλων καὶ δὲν θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ δικό του ἔργο περισσότερο χρήσιμο, ἀπαραίτητο καὶ σπουδαῖο. Πιστεῖ στὴ δημιουργικὴ δύναμη τῆς ἀρμονικῆς συνεργασίας καὶ παραδέχεται τὰ μειονεκτήματα τῆς μεμονωμένης προσπάθειας.

Ὅταν ὁ Νοσηλευτὴς προσπαθεῖ νὰ κάνει ὅλες τὶς ἐργασίες μόνος του, ἐπιτυγχάνει τόσο ὅσο ὁ ποδοσφαιριστὴς, ποῦ προσπαθεῖ νὰ παίξει ὅλους τοὺς ρόλους τῶν μελῶν τῆς ομάδας μόνος του⁹, ἢ ὁ μαέστρος μιᾶς ὀρχήστρας, ποῦ προσπαθεῖ νὰ παραγάγῃ συγχορδία καὶ συμφωνία παίζοντας ὅλα τὰ ὄργανα μόνος του¹⁰.

Ἔνας ἀληθινὸς ἀρχηγός, γράφει ὁ G.

Courtois, αφήνει στους συνεργάτες του το μέγιστο της πρωτοβουλίας και της καλοποποθημένης αυτονομίας, για να μπορέσουν να σχηματίσουν και ν' αναπτύξουν ελεύθερα τις δυνατότητές τους¹¹.

Η συνεργασία προϋποθέτει τη γνώση και τὸ σεβασμὸ τῆς προσωπικότητας τοῦ ἄλλου, τὴν ἑτερογνωσία ἢ τὴν «ἀδελφογνωσία» κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ λογίου ἀγιορείτου μοναχοῦ Μωϋσέως. "Ολοι ὡς τέκνα τοῦ οὐρανοῦ Πατέρα μας εἴμαστε ἀδελφοὶ μεταξύ μας. Γίναμε ἀδελφοὶ μὲ τὴν σάρκωση τοῦ Κυρίου, λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ὁ δὲ ἅγιος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης χαριτωμένα ἀναφέρει πὼς σὲ ὅλα οἱ ἀδελφοὶ εἶναι ἴσοι καὶ μόνος ὁ ταπεινὸς ὑπερτερεῖ.

Γνώση τοῦ ἄλλου σημαίνει ἀνιδιοτελῆ ἀγάπη καὶ εἰλικρινῆ ἀποδοχὴ αὐτοῦ ὅποιος κι ἂν εἶναι. Τὸν ἀκούω, τὸν προσέχω, τὸν παρακολουθῶ, προσπαθῶ νὰ δῶ πέρα ἀπὸ τὰ λόγια, τὸν ὑπομένω χαρούμενα. Ἀκούω μὲ εὐγένεια καὶ προσοχὴ τὴ γνώμη τοῦ ἄλλου τὴν ὁποία σέβομαι καὶ προσπαθῶ νὰ τὴν κατανοήσω.

Συνεργάζεται ἀρμονικὰ καὶ δημιουργικὰ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀναγνωρίζει τὴν προσωπικὴ ἀξία καὶ τὶς ἀτομικὲς διαφορὲς τῶν συνεργατῶν του, καθὼς καὶ τὴ μοναδικότητα τῆς προσωπικότητάς των.

Ἡ γνώση καὶ ἀναγνώριση τῶν ἰδιαίτερων προσόντων τῶν συνεργατῶν τους καὶ ἡ ἐκτίμηση τῆς μικρότερης συμβολῆς τους ὡς ἀπαραίτητης γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ πολυπλευροῦ ἔργου τῆς σύγχρονης Νοσηλευτικῆς ἀποτελοῦν τοὺς θεμέλιους λίθους πᾶν τοῦ ὁποῖου οἱ Νοσηλευτὲς οἰκοδομοῦν τὴν ὠραία καὶ δημιουργικὴ συνεργασία τους μὲ τοὺς ἄλλους.

Σήμερα, στὸ ἔργο τῆς νοσηλευτικῆς φροντίδας τῆς ὑγείας συμμετέχουν πρόσωπα, ποὺ παρουσιάζουν ἐκτὸς ἀπὸ τὸ διαφορετικὸ ἐπίπεδο νοσηλευτικῆς ἐκπαίδευσης καὶ κλινικῆς πείρας καὶ ἄλλες διαφορὲς π.χ. στὴν ἡλικία, τὴ γενικὴ μόρφωση, τὰ ψυχικὰ χαρακτηρισμάτα, τὰ προσόντα καὶ τὶς ικανότητες,

τὸν ρυθμὸ ἐργασίας (βραδύτερο ἢ ταχύτερο), τὶς δυνατότητες γιὰ ἀνάπτυξη καὶ πρόοδο καὶ γενικότερα στὴν πείρα τῆς ζωῆς.

Ἡ στενὴ συνεργασία μεταξύ τῶν μελῶν τῆς ομάδας νοσηλείας, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς ἀρρώστους, τοὺς γιατροὺς καὶ ἄλλους ἐργαζόμενους στὸ χῶρο τῆς ὑγείας, ἀποβλέπει στὴν καλύτερη χρησιμοποίησι κάθε μέλους στὴν παροχὴ ὀλοκληρωμένης καὶ ἐξατομικευμένης νοσηλευτικῆς φροντίδας τοῦ ἀρρώστου καὶ ὑγιεῖς καὶ στὴν ἐξασφάλισι μεγαλύτερης ψυχικῆς ἱκανοποίησι ἀπὸ τὴν ἐργασία.

Εἶναι εὐνόητο, βέβαια, ὅτι ἡ συνεργασία τῶν ἀρρώστων καὶ τῶν ἄλλων παραγόντων δὲν ὑπαγορεύεται, οὔτε ἐπιβάλλεται ἀπὸ θεωρητικὲς διατάξεις καὶ κανονισμοὺς, ἀλλὰ ἐμπνέεται καὶ κερδίζεται ἀπὸ τὸ Νοσηλευτὴ μὲ καθημερινὴ συνειδητὴ προσπάθεια καὶ κατάλληλη συμπεριφορὰ.

"Ολοι μποροῦν νὰ γίνουν χρήσιμοι καὶ νὰ προσφέρουν πολὺτιμες ιδέες καὶ ὑπηρεσίες σὲ εἰδικὲς περιστάσεις. Χρειαίεται προσοχή: οὔτε νὰ ἀναθέτουμε τοῦς ἄλλους ὅ,τι πρέπει νὰ κάνουμε ἐμεῖς, οὔτε νὰ ἀφαιροῦμε ἐργασίες ἀπὸ τοὺς ἄλλους, νὰ θέλουμε νὰ τὰ κάνουμε ὅλα μόνοι μας, διότι ἔχουμε τὴν πεποίθησι ὅτι ἐμεῖς θὰ τὰ κάνουμε καλύτερα.

Συνεργάζεται ἀρμονικὰ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀναγνωρίζει τὶς γνώσεις καὶ τὶς ικανότητες τῶν συνεργατῶν του μὲ τὴν παραδοχὴ τῆς ἀλήθειας, ὅτι δὲν ἔχει αὐτὸς τὸ μονοπώλιο τῶν ἀξιόλογων ιδεῶν, τῶν δεξιότητων καὶ τῶν χαρισμάτων. "Ολοι μπορεῖ νὰ ἔχουν καὶ δημιουργικὲς καὶ φτωχὲς ιδέες. Ἐνδέχεται καὶ τὸ ὑπεύθυνο πρόσωπο νὰ πλανᾶται σὲ μερικὲς περιπτώσεις, νὰ τοῦ διαφεύγει τὸ δέον γενέσθαι. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι ἀπόλυτο στὶς προσωπικὲς του γνώμες. Τὴν προτεινόμενη ιδέα καὶ ἀπὸ τὸν νεώτερο καὶ τὸν ἀρχαίον, τὴν ἐκτιμᾷ κατὰ τὴν ἀξία της καὶ ὄχι ἀνάλογα μὲ τὸ ποιὸς τὴν εἶπε¹². Ὑπάρχουν πολλοὶ ἄνθρωποι ποὺ εἶναι ἱκανοὶ ν' ἀνέβουν ἂν βοηθηθοῦν καὶ οἱ μηδαμνότητες δὲν εἶναι τόσο πολυάριθμες, ὅσο φαντα-

ζόμαστε. "Ας μη λησμονούμε ότι και κάτω από τὰ πιὸ σκληρὰ ἐδάφη ὑπάρχουν πετρώλαια καὶ κοιτάσματα χρυσοῦ. Καὶ μέσα στὰ πιὸ ἄσχημα καὶ ἀνώμαλα ὄστρακα κρύβονται μαργαριτάρια¹³.

Κι ἄς τονισθεῖ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅτι γιὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ οἱ νομιζόμενοι ἀτελεῖς ἀκόμη καὶ ἀδύνατοι - μήπως ὅμως κρύβουν τὶς πραγματικὲς τους δυνατότητες λόγω τῆς μεγαλύτερης αὐτοσυνειδησίας τους; - πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζονται μὲ ἀγάπη, ὑπομονή, εὐγένεια, προσωπικὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἐνθάρρυνση.

Τὸ θάρρος εἶναι μιὰ μυστικὴ πηγὴ ζωῆς. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ δὲν τὸ ἔχει ἀνάγκη καὶ ὁ ἰσχυρὸς χαρακτήρας καὶ ὁ ἀδύνατος, καὶ ὁ εὐφυής καὶ ὁ λιγότερο ἔξυπνος, καὶ ὁ μικρὸς καὶ ὁ μεγάλος.

Τὸ κάθε λουλουδί χρειάζεται νερὸ γιὰ νὰ σηκώσει κεφάλι καὶ ἥλιο γιὰ νὰ φτιάξει τὸ χρῶμα του. Νερὸ καὶ ἥλιος εἶναι τὸ θάρρος γιὰ τὴν κάθε ψυχῆ.

Δὲν μπορούμε νὰ φαντασθοῦμε πόση δύναμη περικλείει ἡ ἐνθάρρυνση καὶ ποιά καθίζηση παθαίνει ἡ προσωπικότητα ἀπὸ τὴν ἀποθάρρυνση καὶ τὴν ἀδιαφορία ἢ ἀπὸ τὴν παγερότητα καὶ τὴν ἔλλειψη προσοχῆς.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος γράφει ὅτι οἱ ἀδύνατοι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς καὶ οἱ ἰσχυροὶ ἀπὸ τοὺς ἀδυνάτους:

«Ὁ τε γὰρ βασιλεὺς δεῖται τῶν ὑπηκόων, καὶ οὗτοι τοῦ προστάτου, καὶ ἀλλήλων ἐν χρεῖα καθεστήκασιν πολλῇ. Ὡστε γὰρ μὴ εἶναι τινα ἀπόνειαν· τὰ μεγάλα πολλάκις τῶν μικρῶν δεῖσθαι ὁ Θεὸς παρεσκεύασεν. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων ἐποίησε. Πολλάκις γοῦν κίονα σαλευόμενον ψηφίς ὑποθεθείσα ἔσθθη, καὶ μυριαγωγὸν πλοῖον μικρὸν πηδάλιον ἰθύνει, καὶ κινδύνων ἀπαλλάττει»¹⁴.

Δηλαδή, καὶ ὁ βασιλεὺς χρειάζεται τοὺς ὑπηκόους του καὶ αὐτοὶ τὸν προστάτην των, καὶ χρειάζονται πάρα πολὺ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. "Ὡστε λοιπὸν διὰ νὰ μὴ συμβαίνει κατένευσε παραλογισμὸς, ὁ Θεὸς ἐρρῦθμισε τὰ πράγματα ἔτσι, ὥστε τὰ μεγάλα πολλὰς φο-

ρὲς νὰ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὰ μικρά. Αὐτὸ τὸ ἔκαμε καὶ μεταξὺ τῶν ἀψύχων. Πολλὰς φορὲς δηλαδὴ μιὰν κολώναν σαλευομένην τὴν ἐστήριξε μιὰ μικρὴ πέτρα ποὺ ἐτοποθετήθη εἰς τὴν βάσιν τῆς, καὶ τὸ τεράστιον πλοῖον τὸ διευθύνει ἓνα μικρὸν πηδάλιον καὶ τὸ προφυλάσσει ἀπὸ τοὺς κινδύνους.

Γιὰ τὴν καλὴ καὶ δημιουργικὴ συνεργασία ὁ ἴδιος πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας τονίζει:

«.. καὶ παρὰ τοῦ ἐλάττονος ὁ μείζων κερδᾶναι δυνήσεται... κἂν ἐλάττων ἦ, λέγει, δέ τι τῶν συμφερόντων, κύρωσον τὴν γνώμην...

Μὴ δὴ παρορῶμεν τοὺς τὰ δέοντα συμβουλευόντας, κἂν τῶν ἀρχομένων τις ἦ, κἂν τῶν εὐτελέων, μηδὲ ἄπερ ἂν ἡμεῖς εἰσηγησώμεθα, ταῦτα πάντως κρατεῖν ἀξιώμεν· ἀλλ' ἄπερ ἂν συμφέροντα φανῆ, ταῦτα παρὰ πάντων κυρούσθω... τύφου παντὸς καὶ ἀπονοίας ἀπαλλάξαντες τὴν ψυχὴν, σκοπῶμεν οὐχ ὅπως μόνον τὰ ἡμέτερα σταίη, ἀλλ' ὅπως ἡ συμφέρουσα γνώμη κρατήσῃ, κἂν μὴ παρ' ἡμῶν εἰσφέρηται»¹⁵.

Δηλαδή: Θὰ μπορέσει νὰ ὠφεληθεῖ ἀκόμη καὶ ὁ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν κατώτερο... κι ἂν εἶναι ὁ πιὸ ἀσήμαντος, ἐπικρότησε τὴ γνώμη του, ἂν λείει κάτι τὸ ὠφέλιμο... "Ας μὴν περιφρονοῦμε λοιπὸν ἐκείνους ποὺ δίνουν σωστὲς συμβουλές, κι ἂν ἀκόμη εἶναι ἀπλοὶ ἄνθρωποι καὶ καταφρονημένοι, κι ἄς μὴν ἔχουμε τὴν ἀξίωση νὰ γίνουν ὀπωσδήποτε ὅσα ἐμεῖς συμβουλευόμε, ἀλλ' ἄς ἐπικροτοῦμε ὅλα ἐκεῖνα ποὺ θὰ θεωρηθοῦν ὠφέλιμα... "Ας καθαρίσουμε τὴν ψυχὴ μας ἀπὸ κάθε ἐγωϊσμὸ καὶ ἀνοησία, κι ἄς ἐπιδιώκουμε ὄχι πῶς νὰ ἐπικρατήσῃ μόνον ἡ γνώμη μας, ἀλλὰ πῶς νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ πιὸ ὠφέλιμη γνώμη, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὴν ἐκφράσαμε ἐμεῖς. "Αρα, ὅσο σπουδαῖος κι ἂν εἶσαι χρειάζεσαι πάντα κάποιον χέρι νὰ σὲ βοηθήσει. Γιατὶ -ὅπως λείει ὁ λαὸς- ὅσο μεγάλη κι ἂν εἶναι μιὰ γιορτὴ, οἱ καμπάνες δὲν χτυποῦν ἂν δὲν τοὺς τραβήξῃ τὸ σχοινὶ ὁ νεωκόρος.

Ἡ συνεργασία προϋποθέτει *διαπροσωπικὴ δεξιότητα*. Ἡ συνεργασία δὲν ἀποτελεῖ στατικὴ, ἀλλὰ δυναμικὴ κατάσταση.

Ἐκ τῆν ἄποψη αὐτὴ δὲν κατακτᾶται ἐφέ-
παξ. Κερδίζεται ἡ κλονίζεται ἀνά πάσα στιγ-
μή.

Ἡ ἁρμονικὴ συνεργασία ἐμπνέεται καὶ
κατακτᾶται μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ βαθύτερη
ψυχικὴ ἐπικοινωνία τῶν μελῶν μιᾶς ὁμαδι-
κῆς προσπάθειας¹⁶.

Χρειάζεται προσοχὴ ὥστε νὰ ἀποφεύ-
γουμε μεγάλα, σοβαρὰ καὶ μοιραῖα ὀλισθή-
ματα τῆς γλώσσας. Τὰ ὀλισθήματα τῆς
γλώσσας προκαλοῦν σοβαρότερα κακὰ ἀπὸ
ἐκεῖνα ποὺ προκαλοῦν τὰ ὀλισθήματα τοῦ
σώματος, δηλαδὴ τὰ κατάγματα τῶν ὀστέων.
«Ἡ γλῶσσα μικρὸν μέλος ἐστὶ καὶ μεγαλαυ-
χεῖ» (Ἰακ. γ' 5). Κόκκαλα δὲν ἔχει καὶ κόκ-
καλα τσακίζει, λέει ὁ λαὸς μας.

Ἄς ἐνδείκνυται ἡ τήρηση τῆς ἐχεμύ-
θειας, ἅς μεταβάλλεται ὁ καθένας μας σὲ
μυστικὴ τράπεζα ἐμπιστευτικῶν καταθέ-
σεων, ὅποτε κατακοῦμε τὴν ἐμπιστοσύνη
τῶν συνεργατῶν μας.

Ἄς ἐπιβάλλουμε λογοκρισία στὰ λόγια
μας. Νὰ μὴ βγαίνουν «ἀτελώνιστα» λόγια
ἀπὸ τὰ χεῖλη μας.

Ὁ συνεργάσιμος Νοσηλευτὴς διατηρεῖ
πράγματι καλὲς διαπροσωπικὲς σχέσεις μὲ
ὄλους τοὺς συνεργάτες καὶ τὶς ὑπηρεσίες καὶ
συμπεριφέρεται πάντα μὲ *σύνεση, εὐγένεια,
διάκριση, μετριοφροσύνη καὶ ἀνωτερότητα*.
Προλαμβάνει τὶς παρεξηγήσεις, διότι μετα-
βιδάζει πάντοτε σαφεῖς ιδέες καὶ πληροφο-
ρίες πρὸς τοὺς ἄλλους, καταβάλλει δὲ καὶ
εἰλικρινῆ προσπάθεια γιὰ νὰ κατανοεῖ τὶς
ἀντιλήψεις τῶν ἄλλων.

Ὁ συνεργάσιμος Νοσηλευτὴς δὲν ἐμπλέ-
κεται σὲ μικρότητες, δὲν ἐκτρέπεται σὲ φι-
λονικίες καὶ δὲν λογομαχεῖ σὲ περίπτωσι
διαφωνίας καὶ ἀντίθετων ἀπόψεων. Σέβε-
ται τοὺς συνομιλητὲς του. Ἀναγνωρίζει τὸ
δικαίωμά τους νὰ ἔχουν καὶ νὰ ἐκφράζουν
τὴ γνώμη τους¹⁷. Μὲ ἥπιον τρόπο βοηθεῖ στὴν
κατανόηση τοῦ ὁρθοῦ ὅταν π.χ. πρόκειται
γιὰ τὴν τήρηση κάποιος ἡθικῆς ἀρχῆς προ-
σωπικῆς ἢ τοῦ Κώδικα Νοσηλευτικῆς Δεο-
ντολογίας¹⁸ καὶ στὴν ἀποκατάστασι τῆς
τάξεως καὶ τῆς ἁρμονίας. Πρέπει νὰ εἶναι

ἀριστοτέχνης στὴ συζήτηση, ὥστε νὰ ἀπα-
λύνει καὶ νὰ προλαμβάνει τὶς ἐντάσεις με-
ταξὺ τῶν συνομιλητῶν του¹⁹. Δὲν ἀπαιτεῖ
τὴ συνεργασία ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Αὐτὴ δὲν
ἐπιβάλλεται ἀλλὰ ἐμπνέεται. Ἡ πεῖρα δι-
δάσκει ὅτι μία ὥρα συνεργασίας σὲ ἓνα συ-
γκεκριμένο πρόβλημα ἀξίζει περισσότερο
γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς ὁμάδας,
ἀπὸ μία πληθώρα ἐπιχειρημάτων καὶ ἀτε-
λείων σχολίων πάνω στὶς ἀπόψεις τῶν
ἄλλων, ἢ ἀπὸ ψυχρὲς ὁδηγίες καὶ προστα-
γές.

Ἡ καλὴ ἐπικοινωνία ἐπιτυγχάνεται μὲ
τὴν προσοχὴ στὰ λόγια μας, τὴ συνετὴ σιω-
πὴ μας καὶ τὴ μετάδοσι θετικῶν μηνυμά-
των μὲ τὴ συμπεριφορὰ μας. Αὐτὰ ἀναφέ-
ρονται ἀπλῶς γιὰ νὰ ἐπισημανθεῖ ὁ κίνδυ-
νος νὰ εἰσχωρήσουν στὶς ὁμαδικὲς συναντή-
σεις ἡ πολυλογία, ἡ ἀργολογία, ἡ κατάκρι-
σι, ἡ ἀποκάλυψι προσωπικῶν μυστικῶν
τρίτων προσώπων, ἡ ἀπώλεια πολύτιμου
χρόνου, ἡ διάχυσι πρὸς τὰ ἔξω.

Ἄς διακατέχει τοὺς λόγους μας τὸ μέ-
τρο, ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἱερότητα. Καὶ ἡ σιω-
πὴ μας νὰ γίνεται μὲ γνώση καὶ ἀγαθὴ διά-
κρισι γιὰ νὰ ἀποδᾶνει εὐχάριστη ἢ νοση-
λευτικὴ διακονία μας «ἄλατι ἡρτυμένη».

Κι ἅς μὴ λησμονοῦμε ὅτι ἡ προσευχὴ θὰ
μᾶς διδάσκει σὲ κάθε περίπτωσι τὰ μυστικά
τῆς καλῆς συνεργασίας, ἢ ὅποια σφυρηλα-
τεῖ καὶ διατηρεῖ τὴ νοσηλευτικὴ μας ἀπό-
δοσι καὶ πρόδοσι.

Ἡ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ, ΣΤΑΔΙΟ ΑΣΚΗΣΗΣ ΑΡΕΤΩΝ

Ἡ συνεργασία δὲν μελετᾶται μόνο ὡς
ἐγγύησι γιὰ τὴν ἐπιτυχία καὶ πρόδοσι τῆς
σύγχρονης Νοσηλευτικῆς πρὸς ἀνακούφισι,
ἀνάρρωσι καὶ βελτίωσι τῆς ὑγείας τῶν συ-
νανθρώπων μας. Ἀλλὰ ἡ συνεργασία μᾶς
ἀπασχολεῖ σήμερα καὶ ὡς στάδιο ἀσκήσι
τῶν ἀρετῶν, ὡς ἀγωνιστικὸς στίβος γιὰ
πνευματικὰ παλαίσματα πρὸς καταρτισμὸ
καὶ ὀλοκλήρωσι τῆς προσωπικότητός μας.

Κατὰ τὴν συνεργασία δηλαδὴ:

– Καλλιεργοῦμε τὴν ἀγάπη, τὴ φιλαδελ-

φία, τὴ συμψυχία, τὴν ἄμιλλα τῆς ἀρετῆς, τὸ πνεῦμα μαθητείας.

– Ἀθλούμεθα στὴν ὑπομονή, τὴ μακροθυμία, τὴν ταπεινώση, τὴν ἀδοξία, τὴν πραότητα.

– Συνδουλίζουμε, ἀναζωπυρώνουμε καὶ συντηροῦμε τὸ νοσηλευτικὸ ζῆλο καὶ ἐνθουσιασμό μας, ὅπως ἀνάβουμε τὴν πασχαλιάτικη λαμπάδα μας ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ὅταν βαδίζουμε πλάϊ - πλάϊ καὶ στὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἐλαττωμάτων μας, πλουτίζουμε τὴν πολεμικὴ μας πείρα καὶ ἀπὸ τὴν πλούσια ἀγωνιστικὴ ἐμπειρία τῶν συνεργατῶν μας.

– Ἀναγνωρίζουμε τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰ ὑστερήματά μας π.χ. τὴ φιλαρχία, τὴ φιλοπρωτία, τὴ φιλοδοξία, τὴν ἰδιορρυθμία, τὴν ἐμμονὴ στὸ ἴδιο θέλημα, τὴν ὑποτίμησι τῶν ἱκανοτήτων τῶν ἄλλων.

Ἡ συνεργασία εἶναι εἶδος χειρουργεῖου στὸ ὁποῖο χειρουργοῦνται καὶ ἀφαιροῦνται μικροὶ ἢ μεγάλοι ὄγκοι τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τοῦ ἰδίου θελήματος. Ἡ συνεργασία εἶναι μοναδικὸ γυμναστήριο ἀγωνισμάτων ἄλλου βεληκεοῦς, ὅπως αὐτὰ ποὺ προτείνει ὁ Μ. Βασίλειος:

«Μὴ προπετῆς (ἔσο) ἐν λόγῳ, μὴ ἐριστικός, μὴ φιλόνομος, μὴ κενόδοξος... μὴ ἐν λόγῳ πολὺς, ἔτοιμος δὲ ἶθι αἰεὶ μὴ πρὸς διδασκαλίαν, ἀλλὰ πρὸς μάθησιν»²⁰.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συμπερασματικὰ τονίζεται ὅτι ἡ καλὴ συνεργασία ἐπιτυγχάνεται ὄχι τόσο μὲ ἐφαρμογὴ ἀρχῶν καὶ κανόνων ὅσο μὲ ἀπάρνηση τοῦ ἑαυτοῦ μας γιὰ χάρη τοῦ κοινοῦ σκοποῦ, κατορθώνεται μὲ μιὰ αὐθόρμητη ἀλληλεγγύη καὶ ἀδελφικὴ ἀγάπη. Ἀλλὰ σίγουρα ἀπαιτεῖ θυσίαι, προσπάθειες γιὰ τοὺς ἄλλους, τὴν ἀποφυγὴ τῆς αὐτοπροβολῆς, τὴν ταπεινώση τῶν ἔργων τοῦ καθενὸς ποὺ θὰ μείνουν ἀνώνυμα, ὅπως οἱ κόκκοι τοῦ σιταριοῦ δὲν διακρίνονται μέσα στὸ ψωμί. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως, χαρίζει πλῆθος καθαρὰ καὶ ἀγνὲς χαρὲς, ἕνα κοινὸ ἐνθουσιασμό, τὴν ἱκανοποίησι ἐνὸς ἔργου ποὺ

κατορθώθηκε μὲ τὶς προσπάθειες καὶ τὴ συμφωνία ὄλων γιὰ τὴν τελειότερη νοσηλεία τοῦ ἀρρώστου καὶ τὴ μέγιστη κοινωνικὴ χρησιμότητα καὶ προβολὴ τῆς σύγχρονης Νοσηλευτικῆς.

Δρ. ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΡΑΓΙΑ

Ὁμ. καθηγήτρια Νοσηλευτικῆς
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Ραγιά Α. Βασικὴ νοσηλευτικὴ - Θεωρητικὴ καὶ δεοντολογικὴ ἀρχές. 6η ἐκδ., Ἀθήνα, 2005.
2. Thierry d' Argenlieu P, Delagoutte P. ...Et nous voila vivants! Paris, Les Editions du Cerf, 1966.
3. Μεγάλη Παιδαγωγικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια. Λέξη: Συνεργατικότης. 5^{ος} Τόμος. Ἀθήνα, Ἑλληνικὰ Γράμματα, 1968.
4. Saul LJ. Emotional Maturity. The development and dynamics of personality, 2nd ed, Philadelphia, Lippincott Co, 1960.
5. Γρηγορίου Θεολόγου Ἔργα. Λόγος 32 Περὶ τῆς εὐταξίας κατὰ τὰς συζητήσεις. ΕΠΕ 2, 41 - 87.
6. Ἰωάννου Χρυσοστόμου Περὶ ἀγάπης PG 63, 570 - 571.
7. Ραγιά Α. Ἡ Ἀδελφίη: Τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἔργου τῆς Ἀθῆναι, Ἐκδόσεις Ἀδελφότητος «Εὐνίκη», 1972.
8. Roberts M. American nursing: History and interpretation. New York, Macmillan Co, 1954.
9. Johnson MA. Developing the art of understanding. New York, Springer Co, 1967.
10. Oraison M. Devant L' illusion et L' angoisse, Paris, Fayard, 1958.
11. Courtois G. Ἡ τέχνη τοῦ ἀρχηγοῦ, Μετάφρ. Γ. Σχιζα, Ἀθήναι, Κέντρο Τύπου διὰ τὴν Νεότητα, 1957.
12. Ραγιά Α. Ἡ νοσηλευτικὴ διοίκηση: Διαπροσωπικὴ διεργασία. Πρακτικὰ 23^{ου} Πανελληνίου Νοσηλευτικοῦ Συνεδρίου. Καβάλα, ΕΣΝΕ, 1996: 273 - 285.
13. Λανάρα Ο. Πλευρὲς γενικῆς μαθήσεως καὶ γενικῆς διδασκατικῆς. Στὸ: Ψηφίδες. Πρακτικὰ Παιδαγωγικοῦ Συνεδρίου Καθηγητῶν Β' ΓΕΜΕ Αἰτωλίας, Ἀργίτιο, 1981: 49 - 78.
14. Ἰωάννου Χρυσοστόμου Εἰς Ψαλμ. ΜΓ', 6. PG 55, 177 - ΕΠΕ 5, 660.
15. Ἰωάννου Χρυσοστόμου Ὁμιλία ΙΗ' Εἰς Β' Κορινθίους. Ἐπιστολὴ PG 61 528 - ΕΠΕ 19, 488 - 491.
16. Ραγιά Α. Βασικὴ νοσηλευτικὴ. Ἀθήνα, 1987.
17. Davis AJ. Listening and responding. St. Louis, Mosby, 1984.
18. ICN. The Nurse's dilemma - Ethical considerations in nursing practice. Geneva, ICN 1977.
19. Κολιτσάρα Ι. Θ. Ὁ πνευματικὸς ἡγέτης. Β' ἐκδ. Ἀθήνα. ΧΕΕΛ 1998.
20. Μεγάλου Βασιλείου Ἐπιστολὴ 42, PG 32, 349CD, 352AB.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΚΑΙ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΙΣ

Οι Ἕλληνες ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶναι γνωστὸν ὅτι θρησκευοῦν καὶ ὅτι εἶναι διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ τοῦ θρησκευοῦν. Κατὰ συνέπειαν τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν εἶναι ζυμωμένο μετὰ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ὑπῆρξε σύντροφος τῆς ζωῆς του.

Κατὰ τὴν μακρὰν διαδρομὴν τῆς ἱστορίας του ἡ πίστις εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀξίαν τοῦ ἱεροῦ, τοῦ ἀγίου, ὑπῆρξε κρίσιμος στοιχεῖον διατηρήσεως τῆς ἐθνικῆς του ταυτότητος. Μετὰ ὄχημα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐπέτυχεν μίαν μοναδικὴν ἱστορικὴν συνοχὴν παρὰ τις περιπέτειες καὶ τις συμπληγάδες μᾶς ὀλοκλήρου τρισχιλιετίας.

Πρὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ ἑλληνισμὸς ἔλαμψε καὶ ἐμεγαλοῦργησε, γιὰ τὸ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἦταν πνευματικὸς πολιτισμὸς. Ἐδιψοῦσε γιὰ τὸ πνευματικὸ νᾶμα ἤδη ἀπὸ τὰ ὀμηρικὰ ἔπη μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ σπερματικὸς λόγος ἐτοίμαζε τὴν συνάντησιν τοῦ ἑλληνισμοῦ μετὰ τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ θρησκευτικότης ὄχι ὡς θεολογία ἀλλὰ ὡς θεοσεβὴς φιλοσοφία ἐτοίμαζε τὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ δεχθῆ τὴν ψυχικὴ καλλιέργειαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἀκολούθησε, μετὰ τοὺς ρυθμοὺς ποὺ ἀναπνέει ἡ ἱστορία, ἡ θαυμαστὴ σύνθεσις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ ἡ συνοδοιπορία τῶν, ἡ ὁποία δὲν ἦταν ἀπαράλλακτὴ κατὰ τις ἑκατονταετίες τῆς ἱστορικῆς διαδρομῆς των, ἐνεφάνισε πολλὰς ἐξελίξεις καὶ πολλὰς μορφάς.

Ἔτσι ὁ ἑλληνισμὸς στὶς ἑκατονταετίες ποὺ ἐπέρασαν, μέχρι τῆς πτώσεως τῆς χιλιόχρονης βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, συνδέθηκε μετὰ τὴν χριστιανικὴν, πλέον, θρησκείαν καὶ ἡ χριστιανικὴ πίστις ἔδωκε τὴν ψυχικὴν δύναμιν εἰς τὸ Γένος τῶν ἑλλήνων νὰ φέρῃ τὸν σταυρὸν του σὲ ὅλη τὴν διάρκειαν τῆς σκλαβιᾶς τεσσάρων αἰώνων, νὰ ἀποτινάξῃ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Χριστιανοὶ καὶ ὄχι ἄθεοι ἢ θρησκευτικῶς ἀδιάφοροι ἔκαμαν τὴν ἐπανάστασιν τοῦ εἰκοσιένα καὶ ὁ ἐπαναστατημένος ραγιαῖς ἦτο Ἕλληνας. Θυμώταν τὸν μαρμαρωμένο βασιλεῖα καὶ ὠνειρευόταν τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες ὅσο λίγο καὶ ἂν τοὺς ἤξερε.

Μετὰ τὴν Ἄλωσιν ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ ἐστήριξε τὴν ἐπιδίωσίν της εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν. Στὸ «Κρυφὸ Σχολεῖον», μετὰ πυρῆνα τὸ μάθημα αὐτὸ, καὶ μετὰ διαφόρους κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ χρόνου μορφάς, ἐκαλλιέργηθη ἡ ἀδούλωτος ἑλληνικὴ ψυχὴ τῶν ἑλληνοπαίδων καὶ ἐπετεύχθη ἡ ἀνάστασις τοῦ γένους.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν τὸ ἔθνος ἐβάδισε τὸν δρόμον τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς του ἀνασυγκροτήσεως καὶ πάλιν μετὰ συνοχὴν τὸ μάθημα τῆς θρησκευτικῆς του παιδείας.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννου Καποδίστρια, εἰς τὰ πρῶτα τότε ἰδρυθέντα δημοτικὰ σχολεῖα καθιερώθηκε -πλὴν ἄλλων- καὶ τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν. Ἡ διδασκαλία ὅμως

τοῦ μαθήματος αὐτοῦ, εἰσῆχθη εἰπισημό-
τερον ἐπὶ Ὁθωνος, εἰς μὲν τὴν δημοτικὴν
ἐκπαίδευσιν μὲ τὸν ν. 6/18 - 2 - 1834, εἰς
δὲ τὴν μέσην ἐκπαίδευσιν διὰ τοῦ ὀργανι-
κοῦ νόμου, τὸ 1836. Ἐκτοτε τὸ μάθημα
αὐτὸ θεωρεῖται οὐσιώδης, ὑπάρχει πάντο-
τε εἰς τὰ σχολικὰ προγράμματα λαμβάνο-
ντας, κατὰ καιροῦς, διαφόρους μορφάς.

***

Τὰ Συντάγματα πὺν ἔδωσαν στὸ ἐπα-
ναστατημένο γένος οἱ Ἐθνικὲς Συνελεύ-
σεις τῆς Ἐπιδαύρου (1821), τοῦ Ἄστρου
(1823) καὶ τῆς Τροιζήνης (1827), ἀρχίζαν
ὄλα: «Ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοου-
σίου καὶ Ἀδαιρέτου Τριάδος». Καὶ κα-
νεὶς δὲν ἐτόλμησε νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἡ ἐπί-
κλησις αὐτὴ ἦτο κίβδηλος καὶ ὅτι ἐγίνετο
«κατὰ συνθήκην». Ἦτο ἀπλῶς ἔκφρασις
τῆς συνειδήσεως τοῦ ἐπαναστατημένου
Γένους.

Εἶναι δὲ χαρακτηριστικόν, ἐν προκει-
μένῳ, ὅτι οἱ συντάκται τοῦ Συντάγματος
τῆς Ἐπιδαύρου (1/1/1822) ἐπιθυμοῦντες
νὰ προσδιορίσουν ποιοὶ εἶναι Ἕλληνες, ὀρί-
ζουν ὅτι: «ὄσοι αὐτόχθονες κάτοικοι τῆς
Ἐπικρατείας τῆς Ἑλλάδος πιστεύουν εἰς
Χριστὸν εἰσὶν Ἕλληνες» (παράγρ. Β'). Τὰ
αὐτὰ ὀρίζονται καὶ εἰς τὸν Ὁργανικὸν
Νόμον τῆς Ἐπιδαύρου, τοῦ 1823 (Δευτέ-
ρα Ἐθν. Συνελεύσις εἰς τὸ Ἄστρος) κα-
θὼς ἐπίσης καὶ στὸ ἄρθρο 6 παρ. α' τοῦ
«Πολιτικοῦ Συντάγματος» τοῦ 1827 τῆς
Τροιζήνης.

Κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἐπαναστατικῶν
Συνταγμάτων, τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844 μὲ
ἐπικεφαλίδα «ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγίας καὶ
Ὁμοουσίου καὶ Ἀδαιρέτου Τριάδος» ὠρί-
ξε, εἰς τὰ δύο πρῶτα ἄρθρα του, ὅτι ἡ
Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ Ἐκ-
κλησία εἶναι ἡ «ἐπικρατοῦσα» θρησκεία.
Αἱ διατάξεις αὐταὶ ἀποτελοῦν τὸν πυρῆ-
να τῶν παρομοίων διατάξεων τῶν συνταγ-
μάτων 1864 καὶ 1911 μὲ κατοχύρωσιν τῆς
θρησκευτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξιθρη-

σκείας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Σημειωτέον ὅτι τὰ Συντάγματα αὐτὰ
ἦσαν πολὺ σύγχρονα, ἀπὸ πλευρᾶς δημο-
κρατικῆς ἐξελίξεως. Θὰ ἐλέγαμε ὅτι, γιὰ
τὴν ἐποχὴ τους ἦσαν πολὺ «προοδευτικά»,
ἐὰν ὁ ὅρος αὐτὸς δὲν εἶχε τόσο φθαρῆ στίς
ἡμέρες μας. Ὡς ἀπλὴν ἔνδειξιν, καὶ «διὰ
τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές», ἀξίζει νὰ ἀναφερ-
θῆ σχετικῶς ὅτι ἡδὴ ἀπὸ τὸ Σύνταγμα τοῦ
1864 καθιερώθηκε ἡ καθολικὴ ψηφοφο-
ρία, ὅταν στὴ Μεγάλῃ Βρετανία, πατρίδα
τοῦ Κοινοβουλευτισμοῦ, καθιερώθηκε
μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον, εἰς δὲ τὴν
Ἰταλία λίγο πρὶν ἀπὸ αὐτόν.

Ἄλλὰ καὶ τὸ Σύνταγμα 1927 (τῆς ἀδα-
σιλεύτου Δημοκρατίας) πλὴν τῶν διατά-
ξεων πὺν ἀφοροῦσαν στὸ νέο πολίτευμα,
περιέλαβε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν δια-
τάξεων τοῦ συντάγματος 1864/1911, διε-
τήρησε τὸν δεσμόν τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς
Πολιτείας, ὅπως εἰς τὰ προηγούμενα συ-
ντάγματα καὶ τὴν προμετωπίδα τῆς ἐπι-
κλήσεως τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς περιγραφεί-
σης (κατὰ τὰ οὐσιώδη, ὡς πρὸς τὸ θέμα
μας) συνταγματικῆς διαδρομῆς τοῦ δεσμοῦ
Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ἀξίζει νὰ γίνῃ
ἀναφορὰ εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 1661/1947 Ἀπό-
φασιν τῆς Ὀλομελείας τοῦ Συμβουλίου τῆς
Ἐπικρατείας, ἡ ὁποία προσφέρει στὸν
ἀναγνώστη μιὰ χαρακτηριστικὴ εἰκόνα τοῦ
ιδιορρυθμοῦ καθεστώτος πὺν ἀπολαμβάνει
ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία στὴν Ἑλλά-
δα τῶν Ὁρθόδοξων Ἑλλήνων καὶ κατὰ τὴ
ὁποῖαν: Στοιχεῖον τῆς ἑλληνικῆς ταυτότη-
τος συνυφασμένο μὲ τὴν ἱστορία καὶ αὐ-
τὴν τὴν ἴδια ὑπόστασιν τοῦ Ἐθνους, ἡ Ὁρ-
θοδοξία ἔτυχε ἰδιαίτερας προστασίας καὶ
σεβασμοῦ ὑπὸ τοῦ νεωτέρου Ἑλληνικοῦ
Κράτους. Τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα ἀνα-
κηρύσσουν τὸ ὀρθόδοξον χριστιανικὸν θρη-
σκευμα ὡς ἐπικρατοῦσα θρησκεία στὴν
Ἑλλάδα, ἡ Ὁρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλη-
σία ἀποτελεῖ κρατικὸν θεσμόν καὶ ἡ ἐκπαί-
δευσις γαλουχεῖ τὴν νεότητα στὴν Θρη-

σκευτική Παιδεία. "Όμως εκτός από χριστιανική ή Ελλάδα είναι και χώρα φιλελεύθερη. Από τα πρώτα συνταγματικά της κείμενα ή ελευθερία του φρονήματος, ακόμη και του θρησκευτικού, θεσπίζεται άτομικόν δικαίωμα πού τυγχάνει κρατικής προστασίας και σεβασμού.

***

Είς την σύζευξιν του πολιτειακού μας πολιτισμού και της Όρθοδόξου Πίστewς του λαού, ως θεμέλιου τής εν ελευθερία εθνικής μας υπάρξεως, ενέμειναν και τα εν συνεχεία από του 1927, μέχρι σήμερα ψηφισθέντα Συντάγματα του 1952 και 1975 ως έτροποποιήθη (1986/2001) και ισχύει σήμερα. Η καθιερωθείσα εις τα Συντάγματά μας ανεξιθρησκεία, καταχωρώθη ρητώς ως ελευθερία τής θρησκευτικής συνειδήσεως (Συντ. 1927) και περιελήφθη εις τὸ Σύνταγμα 1952 ἤδη και εις τὸ ισχύον Σύνταγμα.

Είς τὸ Σύνταγμα αὐτὸ βεβαίως ἔγιναν τροποποιήσεις ως πρὸς τὶς σχέσεις Ἐκκλησίας και Πολιτείας και, ως πρὸς τὸ ζήτημα πὸν ἔδω μᾶς ἀφορᾶ, πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι ἐνῶ στὸ Σύνταγμα τοῦ 1952 ἡ διάταξη τοῦ ἄρθρου 16 παράγρ. 2 ὠριζε ὅτι ἡ διδασκαλία στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης και Στοιχειώδους Ἐκπαίδευσεως ἀποσκοπεῖ «εις τὴν ἀνάπτυξιν τῆς εθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων, ἐπὶ τῆ βάσει τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ Πολιτισμοῦ», τὸ ως ἄνω ἀναθεωρηθὲν (στὸ Σύνταγμα 1975) ἄρθρον, ὀρίζει μεταξὺ τῶν σκοπῶν τῆς παιδείας «τὴν ἀνάπτυξιν τῆς εθνικῆς και θρησκευτικῆς συνειδήσεως και τὴ διάπλασὴ τους σὲ ἐλεύθερους και υπεύθυνους πολίτες».

Ἔτσι ἀπὸ πλευρᾶς συνταγματικῆς καλύψεως τὸ ζήτημα τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν εἶναι ξεκαθαρισμένο: Τὸ μάθημα εἶναι ὑποχρεωτικό. Ἡ εθνικὴ ταυτότητα και ἡ θρησκευτικὴ ἰδιαιτερότητα τῆς μεγάλης πλειοψηφίας

τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ «νομιμοποιοῦν» ἀπολύτως τὴν συνταγματικὴν κάλυψιν.

Περαιτέρω ὅμως, κατὰ τὴν περί παιδείας νομοθεσίαν μας (ν. 1566/1985) προβλέπεται ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ ὑποβοηθῆ τοὺς μαθητὰς νὰ γίνωνται υπεύθυνοι και δημοκρατικοὶ πολίτες, νὰ υπερασπίζονται τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν, τὴν ἑδαφικὴν ἀκεραιότητα τῆς χώρας και τὴν δημοκρατίαν, νὰ ἐμπνεύσουν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν ἄνθρωπον, τὴν ζωὴν και τὴν φύσιν και νὰ διακατέχονται ἀπὸ πίστη πρὸς τὴν πατρίδα και τὰ γνήσια στοιχεῖα τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς παραδόσεως και ὅτι ἡ ελευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως εἶναι ἀπαραβίαστος.

Εἰδικῶς τώρα ως πρὸς τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν εἶναι χρήσιμο νὰ ἀναφερθοῦμε στὶς σχετικὲς ὁδηγίες τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου, πὸν ἀποσκοποῦν εις τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου, στὶς ὁποῖες περιλαμβάνονται ως βασικὰ κριτήρια γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς διδασκείας ὕλης τοῦ μαθήματος αὐτοῦ και ἡ ἐνδεικνύμενη στάση σεβασμοῦ ἐναντι τῶν ἀλλοπίστων και ἑτεροδόξων και τῶν ἀντιθέτων ἰδεολογιῶν ως και ἡ ἐπιβαλλομένη ἀμερόληπτη, ἀντικειμενικὴ, νηφάλια και ἐποικοδομητικὴ συμπεριφορὰ και κριτικὴ.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς διοικήσεως, ἔξ ἄλλου, τὸ Ἰπουργεῖον Ἑθνικῆς Παιδείας πρὸς ἀντιμετώπισιν πρακτικῶν ζητημάτων, ως πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου, γιὰ τὴν ὑποχρεωτικὴ παρακολούθηση τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν, διὰ τῆς ἀπὸ 13/6/2002 Ἐγκυκλίου του ὠριζε ὅτι ὁ μαθητῆς, ἐπικαλούμενος λόγῳ θρησκευτικῆς συνειδήσεως θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπαλλαγῆ τῆς ὑποχρεώσεως αὐτῆς, ἐφ' ὅσον ὅμως δι' Αἰτήσεως του θὰ αἰτιολογοῦσε τὸ αἴτημα τῆς ἀπαλλαγῆς δηλαδὴ θὰ ἐπεκαλεῖτο συγκεκριμένως τὸν λόγον τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως (ἄθεος, ἑτερόδοξος, ἀλλόθρησκος κ.λπ.). Ἡ ὁδηγία αὐτὴ τοῦ Ἰπουργείου ἰσχύσε μέχρι προσφάτως,

ὄταν ἐξεδόθη νέα Ἐγκύκλιος (10/7/2008) διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτρέπεται ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ μαθητοῦ, ἐὰν αὐτὸς δηλώσῃ ἀπλῶς ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν ἀπαλλαγὴν του διὰ λόγους θρησκευτικῆς συνειδήσεως, χωρὶς ὅμως ὑποχρεωτικὰ νὰ ἀναφέρῃ εἰς τί συνίσταται ἡ θρησκευτικὴ του συνείδησις (ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἄθεος, ἑτεροδόξος, ἀλλόθρησκος κ.λπ.). Ὅπως ἐγένεε γνωστόν, τὸ Ὑπουργεῖον κατέστησε τὴν περὶ ἀπαλλαγῆς δὴλῶσιν ἀναιτιολόγητον, διότι οἱ ἀρμόδιοι ἀπεδέχθησαν Γνώμην τοῦ Συνηγόρου τοῦ Πολίτη (Δελτ. 31 Ἰουλίου 2008) καὶ Ἀπόφασιν τῆς Ἀρχῆς Προστασίας Προσωπικῶν δεδομένων, μὲ τὸ ἐπιχειρήμα ὅτι ὁ καθ' ἕνας ἔχει τὸ προστατευόμενον ἀπὸ τὸ Σύνταγμα (ἄρθρ. 13) δικαίωμα νὰ μὴ ἀποκαλύπτει τίς θρησκευτικὲς του πεποιθήσεις. Ὅπως ἦτο εὐλόγον ἡ νέα αὕτη Ἐγκύκλιος τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας ἐξεσήκωσε θύελλαν διαμαρτυριῶν ἀλλὰ ἐθεωρήθη ἀπολύτως ἱκανοποιητικὴ ἀπὸ τὴν πάσης προελεύσεως καὶ ἐπιδιώξεως «προοδευτικὴν κουλτούραν».

Τὰς ἀπόψεις τοῦ Συνηγόρου τοῦ Πολίτη καὶ τῆς Ἀρχῆς Προστασίας Προσωπικῶν δεδομένων στὶς ὁποῖες ἐπιχειρεῖται νὰ νομιμοποιηθῇ τὸ ἀναιτιολόγητον τῆς δηλώσεως ἀπαλλαγῆς τοῦ μαθήματος κατέδειξε ὡς ἐντελῶς ἀβασίμους ὁ κ. Α. Ν. Μαρίνος δ. ν. Ἀντιπρόεδρος τοῦ Σ.τ.Ε. ε.τ. (εἰς ἄρθρον του εἰς τὴν «Ἐστία» τῆς 13/8/2008 μὲ τίτλον «Τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν»). Διότι, ὁ μαθητὴς ἔχει μὲν δικαίωμα, συνταγματικῶς κατοχυρωμένον (ἄρθρ. 13), νὰ μὴ ἀποκαλύπτῃ τίς θρησκευτικὲς του πεποιθήσεις ἀλλὰ μόνον ὄταν ἡ ἀποκάλυψη τῶν θρησκευτικῶν του πεποιθήσεων ἔχει γι' αὐτὸν δυσμενεῖς συνέπειες. «Ἀντιθέτως εἶναι ὑποχρεωτικὴ ἡ ἀποκάλυψη ὄταν δὲν συνδέεται μὲ προοπτικὴν δυσμενοῦς μεταχειρίσεως τοῦ ἀποκρύπτοντος τίς θρησκευτικὲς του πεποιθήσεις καὶ συνάπτεται πρὸς τὴν εφαρμο-

γὴ τοῦ νόμου ἢ τοῦ Συντάγματος», ὡς ἐν προκειμένῳ, καὶ πρὸς ἐπωφελὲς ἀποτέλεσμα γιὰ τὸν ἐπικαλούμενον τὴν συνταγματικὴν προστασίαν. Ἄλλοις λόγοις δὲν μπορεῖς νὰ ἐπικαλεῖσαι τὴν συνταγματικὴν προστασίαν καὶ συγχρόνως νὰ ἀξιῶνεις παράβασιν τοῦ νόμου ἢ τοῦ Συντάγματος, διὰ νὰ ἔχῃς εὐνοϊκὴν μεταχείρισιν δηλαδὴ (ὅπως συμβαίνει εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν) ἀπαλλαγὴν νομίμου ὑποχρεώσεως.

Εἰς τὸ ὡς ἄνω ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος ἄρθρον του ὁ κ. Α. Ν. Μαρίνος ἀναλύει μὲ ἐξαιρετικὴν σαφήνειαν, ἀντικειμενικότητα καὶ λιτότητα τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ ὀδηγίαι τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Ὑπ. Παιδείας, ὡς πρὸς τὸ ἀναιτιολόγητον τῆς δηλώσεως ἀπαλλαγῆς, εἶναι προδήλως ἀντισυνταγματικὲς ἀφοῦ τὸ ζήτημα τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν, εἶναι ἰδιαίτερος σοβαρὸν καὶ ἔχει πρὸ πολλοῦ ρυθμισθῆ ἀπὸ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν νομολογίαν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. Ἀναφέρεται δὲ εἰς τρεῖς Ἀποφάσεις τοῦ ἀνωτάτου αὐτοῦ Δικαστηρίου (ὑπ' ἀριθμ. 3533/1986, 3356/1995 καὶ 2176/1998), διὰ τῶν ὁποίων διακηρύσσεται ὅτι: τὸ κράτος θὰ πρέπει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰς τὰ σχολεῖα διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν, σύμφωνα μὲ τίς ἀρχὰς τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ δόγματος καὶ νὰ καταστήσῃ ὑποχρεωτικὴν τὴν παρακολούθησίν του, δοθέντος ὅτι ἡ συντριπτικὴ πλειονότης τῶν ἐλλήνων πολιτῶν ἀνήκει εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν (3335/1986 Σ.τ.Ε.) καὶ ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι γονεῖς τῶν μαθητῶν ἔχουν δικαίωμα νὰ ἐξασφαλισθῇ εἰς τὰ τέκνα τους θρησκευτικὴ ἐκπαίδευσις σύμφωνα πρὸς τίς ἰδικὰς τους θρησκευτικὲς πεποιθήσεις.

Ἐπειδὴ ὅμως πρέπει νὰ ἐξασφαλισθῇ τὸ ἀπαραβίαστον τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν ἀθένων, ἑτεροδόξων καὶ ἑτεροθρήσκων μαθητῶν τοὺς ἀναγνωρίζεται τὸ ἐπίσης συνταγματικῶς κατοχυρωμένον

δικαίωμα νὰ μὴν παρακολουθοῦν τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος. Γιὰ νὰ ἀσκήσουν ὅμως αὐτὸ τὸ δικαίωμα πρέπει οἱ μαθηταὶ (ἢ οἱ γονεῖς τους) νὰ αἰτιολογήσουν τὴν ἐπιθυμίαν των μὲ δῆλωση στὸν διευθυντὴ τοῦ σχολείου, ὅτι διὰ λόγους θρησκευτικῆς συνειδήσεως (διότι π.χ. εἶναι ἐτεροδόξοι, ἐτεροθρησκοί, ἄθεοι κ.τ.ο.) δὲν ἐπιθυμοῦν τὴν παρακολούθησιν τοῦ μαθήματος. Σημειωτέον ὅτι αἱ ρυθμίσεις αὐταὶ καλύπτονται (καὶ) ὑπὸ τῆς 2176/1998 Ἀποφάσεως, τοῦ Σ.τ.Ε., ἐκδοθείσης ὑπὸ ἠϋξημένην σύνθεσιν. Κατὰ συνέπειαν τὸ ὑπὸ τῆς ὡς ἄνω Ἐγκυκλίου τοῦ Ὑπ. Παιδείας καθιερούμενον ἀναιτιολόγητον εἶναι ἀντισυνταγματικὸν καὶ παράνομον. Αἱ ἐπακολουθήσασαι δὲ ἐξηγήσεις τοῦ Ὑπουργείου δὲν θεραπεύουν τὴν ἀντισυνταγματικότητα οὔτε τὰ ἐξ αὐτῆς δημιουργούμενα προβλήματα τῆς Ἐγκυκλίου. Οἱ ἀρμόδιοι θὰ πρέπει νὰ ἀγνοήσουν τοὺς θορυβοποιούς τῆς «μοντέρνας ἐποχῆς» καὶ τοὺς πάσης προελεύσεως καὶ σκοποῦ «προοδευτικούς», οἱ ὅποιοι ἠθελήμενως ἢ κατὰ πλάνην ἀπεργάζονται τὴν ἀποδυνάμωσιν τῆς ἐθνικῆς ταυτότητος καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἰδιαιτερότητος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

***

Καὶ αὐτὰ μὲν ὡς πρὸς τὸ «ἀναιτιολόγητον» τῆς περιδοῆτου δηλώσεως ἀπαλλαγῆς καὶ ἐξ ἀφορμῆς αὐτῆς.

Πλὴν ὅμως αὐτοῦ τοῦ «εἰδικοῦ», θὰ ἔλεγε κανεὶς, ζητήματος ὑφίσταται ἀπὸ πολλοῦ χρόνου τὸ πρόβλημα τοῦ περιεχομένου τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν εἰς τὰ Σχολεῖα καὶ τοῦ τρόπου (μεθόδου) τῆς διδασκαλίας του. Πρόκειται περὶ σοβαροτάτου ζητήματος, ἀμέσου ἐνδιαφέροντος, γιὰ τὴν Παιδείαν τῆς ἑλληνικῆς νεότητος. Ἡ ἀνάγκη ἀντιμετωπίσεώς του εἶναι γνωστὴ ἐκ τοῦ παρελθόντος. Παρὰ τὶς εἰλικρινεῖς προσπάθειες ὅμως καὶ βελτιώ-

σεις ποὺ γίνονται κατὰ καιροῦς, ἡθεραπεία τῆς χρονίζει. Καθὼς δὲ οἱ ἐποχῆς ἀλλάζουν καὶ οἱ νέες συνθήκες ἐπηρεάζουν δραματικῶς τὴν ζωὴν μας ἢ ἀντιμετώπισης τοῦ προβλήματος καθίσταται δυσχερεστέρα.

Πεπειραμένοι καὶ μὲ γνωστὸν καὶ εἰλικρινῆς ἐνδιαφέρον ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι ποὺ ἀνησυχοῦν γιὰ τὸ ζήτημα τῆς παιδείας, καὶ μάλιστα γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἐθνικοῦ καὶ κοσμοθεωριακοῦ προσανατολισμοῦ τῆς, ἔχουν ἀποτυπώσει εἰς διαφόρους εὐκαιρίας -καὶ προσφάτως ἀκόμη- τὰς ἀπόψεις των, ἐμφανῶς μακρὰν πάσης σκοπιμότητος. Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα εἶναι ὑπαρκτόν. Χρήσιμον δὲ εἶναι νὰ προστεθῇ ὅτι τὸ 1975 ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περιοδικὸν «Συζήτησις» (τ. ΙΣΤ' σ. 216) τῆς «Ἐνώσεως Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς», ἐκδιδόμενον ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Ἀλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη, σχετικὸν ἄρθρον, ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον παρατίθεται κατωτέρω εἰς ἀποσπασματικὴν περίληψιν:

Τὸ θέμα τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν εἰς τὰ σχολεῖα ἀπαιτεῖ μελέτην σοβαρὰν καὶ ἐνδελεχῆ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ὄντως πιστεύουν ὅτι ἡ ἀξία ποὺ λέγεται Χριστιανικὴ Πίστις, εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ὀρθὴν ἀγωγὴν τῆς ἑλληνικῆς νεότητος. Αὐτὸ σημαίνει, μὲ ἄλλας λέξεις, ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ καταπισθῶν μὲ τὸ θέμα αὐτό, πρέπει νὰ εἶναι πρῶτον οἱ ἴδιοι ὄντως πιστοί, διὰ νὰ ἔχουν καὶ τὸ εἰλικρινῆς ἐνδιαφέρον νὰ ἀνεύρουν τὸν προσφορῶτερον καὶ καταλληλότερον τρόπον, ὥστε νὰ μεταλαμπαδεύεται ἡ πίστις αὐτῇ ὀρθῶς εἰς τὴν σύγχρονον νεανικὴν ψυχὴν. Ἐὰν θέλωμεν τὸ μάθημα αὐτὸ νὰ δικαιῶναι τὴν ὑπαρξίν του, πρέπει νὰ γίνῃ μιὰ βαθειὰ καὶ ριζικὴ ἀνανέωσις εἰς τὸ περιεχόμενον του, οὔτως ὥστε νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς σήμερον, νὰ εἶναι δηλαδὴ ἱκανὸν νὰ μιλήσῃ ἀδιά-

στως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ σημερινοῦ νέου.

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει, πρῶτον, νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ σημερινὸς νέος μας εἶναι ἀρκετὰ ξύπνιος διὰ νὰ μὴ ἀποδέχεται ἀφελῶς τὰ κατὰ συνθήκην, καὶ ἀρκετὰ φορτωμένος καὶ ζαλισμένος ὥστε νὰ μὴν ἔχη διάθεσιν νὰ μαθαίνη λεπτομερείας ποὺ ἐνδιαφέρουν μόνον ἓνα σπουδαστὴν ἱερατικῆς σχολῆς.

Ὁ νέος σήμερα εὐρίσκεται, ὡς γνωστόν, πολιορκημένος ἀπὸ διαφόρους ὑλιστικὰς ιδέας, αἱ ὁποῖαι, μονομερῶς μὲν ἀλλὰ μὲ σύστημα καὶ μαεστρίαν, τοῦ ἀποσοῦν τὴν σκέψιν καὶ τὴν προσοχὴν καὶ ἐπιζητοῦν ἐπιμόνως νὰ τὸν αἰχμαλωτίσουν ψυχικῶς. Ἐπομένως, ἐκεῖνο ποὺ ὁ νέος σήμερον χρειάζεται, εἶναι ἓνα πνευματικὸν ἀντίβαρον ποὺ νὰ ἤμπορῆ εἰς τὰ σοβαρὰ νὰ ἀντιταχθῆ εἰς τὴν ὑλιστικὴν κοσμοθεωρίαν. Χρειάζεται δηλαδή, κατὰ πρῶτιστον λόγον μίαν τίμιαν, σοβαρὰν καὶ γερὰ θεμελιωμένην πνευματικὴν κοσμοθεωρίαν, ἢ ὁποῖα νὰ ἀγκαλιάζη καὶ νὰ δίδη πειστικὴν ὄντως ἀπάντησιν εἰς ὅλα τὰ βασικὰ ἐρωτηματικὰ τοῦ συγχρόνου νέου, καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ σπάη τὸν τυραννι-

κὸν μονόλογον τοῦ ὑλισμοῦ μέσα εἰς τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα του.

Τὸ ἀνωτέρω κείμενον ὀμιλεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ.

Ἡ ἀξιοποίησις ὅμως τοῦ ὑποχρεωτικοῦ χαρακτηῖρος τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν ἐξαρτᾶται ἀποφασιστικῶς ἀπὸ δύο ἀκόμη παράγοντας: Τὴν ποιότητα τῶν διδακτικῶν βιβλίων καὶ τὴν ποιότητα τῶν διδασκόντων. Αὐτονόητον ὅτι χρειάζεται εὐλικρίνεια, τόλμη καὶ ἀρετὴ, γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ζητημάτων αὐτῶν. Βεβαίως δὲ καὶ πολιτικὴ βούλησις, ἢ διαμόρφωσις τῆς ὁποίας ἀνήκει εἰς τὴν εὐθύνην τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας τῆς χώρας.

Π. Δ. ΧΑΡΑΚΙΑΔΗΣ

Βοηθήματα:

Α. Ν. Τσιριντάνη, Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες, 1978.

Ι. Δ. Σαρμᾶ, Ἡ συνταγματικὴ καὶ διοικητικὴ νομολογία τοῦ Συμβ. τῆς Ἐπικρατείας.

Α. Ν. Μαρίνου δ.ν. Ἀντιπροέδρου Σ.τ.Ε. ἔ.τ., Τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν, «Ἐστία» 13/8/2008.

Δρ. Ἰω. Ἀγγελοπούλου - Γ. Παπαδοπούλου, Θρησκευτικά: Προαιρετικά ἢ ὑποχρεωτικά: Δελτ. ΧΒΕΛ, Ἰουλ. Αὐγ. 2008.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

*«Στὰ Γραμματὰ μας τὰ φτωχά, μοναδικὸ διαμάντι,
γενιές γενιῶν θὰ σ' εὐλογοῦν, σεμνὲ Παπαδιαμάντη!»*

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Οἱ Ἅγιες αὐτὲς μέρες, γιορτὲς μνήμης καὶ περισυλλογῆς, μοσχοβολοῦν ἀπὸ εὐλογημένες ἀναμνήσεις. Μένουν βαθεῖα χαραγμένες, στὰ βάθη τῆς ψυχῆς μας καὶ ξαναγυρίζουν, μὲ τὰ αἰώνια φτερά τους στὸ νοῦ μας.

Ξαναζοῦμε, ἤρεμα, γλυκὰ καὶ νοσταλγικά, τὸν Γενάρη τῆς Πεξογραφίας μας Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη, τὸν εὖοσμο καὶ πάναγγο Σκιαθίτη, πάντα γνήσιο, ἐπίκαιρο καὶ ἀκένωτο θησαυρό, ποῦ μᾶς ἀφυπνίζει, μὲ τὸν καθοδηγητικὸ λόγο του, μᾶς ἀνυψώνει, μὲ τοὺς ὑψηλοὺς στοχασμοὺς του καὶ μᾶς διδάσκει, μὲ τὸ ὑπέροχο ἦθος του. Τὸ ἔργο του, «ὁσμὴ εὐωδίας πνευματικῆς», γραμμένο, μὲ πίστη καὶ ὁράματα, γιὰ μιὰ νέα Ἑλλάδα, εἶναι κοινωνικὸ Εὐαγγέλιο, ποῦ ὁδηγεῖ, ἐγκαρδιώνει καὶ συγκινεῖ. Ἐκπέμπει σ' ὅλο τὸν κόσμο τὸ φῶς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, στὸ ὁποῖο προσφεύγουμε, μὲ ταπεινὴ καρδιὰ καὶ γρηγορούσα συνείδηση.

***

Παντοῦ ἀπλώνεται ἡ σιὰ του. Μέσα μας. Βαθεῖα στὶς καρδιές μας. Μᾶς εἶναι τόσο γνώριμος καὶ ἀγαπημένος ἀπ' τὰ ἐφηβικά μας χρόνια. Τὸν βλέπουμε μπροστὰ μας, σὲ κάθε δῆμα μας, ρακένδυτο καὶ πεφιρρημένο, λιθοβολημένο καὶ αὐτοεξόρι-

στο, εὐαίσθητη καὶ ἀσκητικὴ ψυχὴ, ἀσυμβίβαστο καὶ δημιουργικὸ, δυνατὸ καὶ ἄμωμο, Καὶ πάντα, αὐτὲς τὶς μέρες, εἶναι εὐχάριστη ἡ προσταγὴ τῆς ψυχῆς μας νὰ ξαναδιαβάσουμε τὰ ὑπέροχα διηγήματά του, μέσα ἀπ' τὰ ὁποῖα προβάλλει ἕνας ὁμορφος, ἠθικὸς καὶ ἀληθινὸς κόσμος.

Μὲ τοὺς ρυθμικοὺς ἤχους τῆς καμπάνας, μπαίνουμε στὴν Ἐκκλησία, Οἱ ἦχοι της γίνονται Βυζαντινὴ μελωδία, γλυκειὰ μελωδία.

«Ἐλαμψε δὲ τότε ὁ Ναὸς ὅλος καὶ ἤστραπεν ἐπάνω εἰς τὸν θόλον ὁ Παντοκράτωρ, μὲ τὴν μεγάλην καὶ ἐπιβλητικὴν μορφήν καὶ ἠκτινοδόλησε τὸ ἐπίχρυσον καὶ λεπτοεργημένον, μὲ μυρίας γλυφάς, τέμπλον, μὲ τὰς περικαλλεῖς τῆς ἀρίστης βυζαντινῆς τέχνης εικόνας του, μὲ τὴν μεγάλην εικόνα τῆς Γεννήσεως, ὅπου «Παρθένος καθέζεται τὰ Χερουβεὶμ μμουμένη», ὅπου, θεοπεσίως, μαρμαίρουσιν αἱ μορφαὶ τοῦ Θείου Βρέφους καὶ τῆς Ἀμόμου Λεχοῦς, ὅπου ζωντανὰ παρίστανται αἱ ὄψεις τῶν Ἀγγέλων, τῶν Μάγων καὶ τῶν ποιμένων, ὅπου νομίζει τις, ὅτι σίλβει ὁ χρυσός, εὐωδιάζει ὁ λίβανος καὶ βαλοσαμώνει ἡ ἀμύρνα καὶ ὅπου φαντάζεται τις, εἰς μίαν στιγμήν, ὅτι ἀκούει τό: «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶ».

Ἄλλα λάμπουν, μέσα στὴν Ἐκκλησία: τὰ

καντήλια, οί λαμπάδες, τὰ πρόσωπα τῶν ἱερέων, τῶν ψαλτῶν καὶ τῶν πιστῶν.

«Ἄλλ' ὅτε ὁ ἱερεὺς -συνεχίζει τὸ χέρι τοῦ Παπαδιαμάντη-, ἐξελθὼν, ἔψαλε τό: «Δεῦτε ἴδωμεν, πιστοί, ποῦ ἐγεννήθη ὁ Χριστός», τότε αἱ μορφαὶ τῶν Ἁγίων ἐφάνησαν ὡς νὰ ἐφαιδρύνθησαν εἰς τοὺς τοίχους. «Ἀκολουθήσωμεν, λοιπόν, ἐνθα ὁδεύει ὁ Ἀστήρ» καὶ ὁ κύρ - Ἀλέξανδρῃς, ἐνθουσιῶν, ἔλαβε τὴν ὑψηλὴν καλάμην καὶ ἔσειε τὸν πολυέλαιον, μὲ τὰς λαμπάδας ὅλας ἀνημμένας. «Ἄγγελοι ὑμνοῦσιν, ἀκαταπαύστως, ἐκεῖ» καὶ ἐσείσθη ὁ Ναὸς ὅλος ἀπὸ τὴν βροντῶδη φωνὴν τοῦ παπᾶ Φραγκούλη, μετὰ πάθους ψάλλοντος: «Δόξα ἐν ὑψίστοις λέγοντες τῷ σήμερον ἐν Σηπταίῳ, τεχθέντι» καὶ οἱ Ἄγγελοι οἱ ζωγραφιστοί, οἱ περικυκλοῦντες τὸν Παντοκράτορα ἄνω εἰς τὸν θόλον, ἔτειναν τὸ οὖς, ἀναγνωρίσαντες οἰκεῖον αὐτοῖς τὸν ὕμνον».

Νοσταλγὸς ὁ ἴδιος ὁ Παπαδιαμάντης τοῦ ἤρεμου νησιοῦ του, τῆς θαυμαστῆς Σκιαθοῦ, ξαναζει, ἀπὸ τὸ μαγαζὶ τοῦ Καχρυμάνη καὶ τῆ Δεξαμενῆ, τὰ παιδικὰ του χρόνια, τὶς ψαρὸβαρκες, τὰ ρόδινα ἀκρογιάλια, τὰ καταπράσινα βουνά, τοὺς εὐλαδικοὺς παπάδες, τοὺς πονεμένους ἀνθρώπους, τοὺς φτωχοὺς θαλασσινοὺς, τοὺς ναυαγοὺς καὶ ξενιτεμένους γιὰ τὸ φαρμακερὸ καὶ μὲ δάκρυα ζυμωμένο ψωμί τους. Ἔνας βασανισμένος κόσμος, ποῦ τὸν ἔριξε ἐδῶ ὁ Θεός, κάτω ἀπ' τὴν ἐπιβλητικὴ σκιά τοῦ Ἁγίου Ὁρους, γιὰ νὰ ἐκκληρώσει τὴν ὑπέροχτη ἐπιταγὴ τῆς μοίρας του. Μὲ τὶς ὑψηλὰς τάσεις στὴν ἠθικὴ πληρότητα τῆς ζωῆς, τὴν ἐνοραματικὴ δύναμη καὶ

τὸ δημιουργικὸ πνεῦμα του, ἔγινε ὁ θεμελιωτὴς τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας καὶ ὁ ἀσύγκριτος συγγραφέας τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ.

***

«Πόσοι ἀπὸ μᾶς νιώθουμε -γράφει ὁ Τ. Κ. Παπατσώνης-, πὼς ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι καὶ μένει ὁ Συνεκδημὸς μας καὶ ὁ ὑπογραμμὸς τῆς ἐθνικῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς μας; Χωρὶς Σολωμό, Κάλβο, Μακρυγιάννη, κινδυνεύουμε νὰ ρίξουμε στὴ λήθη τὶς μνῆμες τῆς Λευτεριάς μας. Χωρὶς τὸν Παπαδιαμάντη, χάνουμε τὶς ρίζες τοῦ νέου μας ἐθνισμοῦ, παύουμε νὰ εἴμαστε Ἕλληνες...».

***

Ὁ ψαλμωδὸς τοῦ Ἁγίου Ἐλισαίου χτυπᾷ τὴ βυζαντινὴ καμπάνα καὶ συνεχίζει τὴν παράδοση. Μᾶς δείχνει πάντα τὸν ἀληθινὸ δρόμο, ποῦ ὀφείλουμε ν' ἀκολουθήσουμε. Εἶναι μεγάλος, σὰν τὸ μεγάλο πνευματικὸ ἀνάστημά του. Ἴσιος, σὰν τὴν ἀκαμπτη ζωὴ του. Λευκός, σὰν τὴν ἀναγνῆ πορεία του.

Ὅλες οἱ ἐλληνικὲς γενιές, ὅταν θὰ ξημερώνουν, σὰ σήμερα, Χριστούγεννα, θ' ἀναζητοῦν πάντα τὴν ἅγια μορφὴ του, ποθώντας τὴ γαλήνη τῆς ψυχῆς τους καὶ ἐπαναλαμβάνοντας τοὺς στίχους τοῦ ποιητῆ μας:

«Κοιμήσου, κύρ - Ἀλέξανδρε, γλυκὰ καὶ ἄθῶα κοιμήσου.

Ἄγαπημένη μέσα μας ζεῖ πάντα ἡ θύμησή σου».

ΔΗΜ. Κ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟΣ

ΤΑ ΚΑΛΑΝΤΑ

«Καλήν ἡμέραν ἄρχοντες, ἂν εἶναι ὀρισμός σας Χριστοῦ τὴν θείαν γέννησιν νὰ πῶ στ' ἀρχοντικό σας». Ἡ μεγάλη γιορτὴ τῶν Χριστουγέννων, δοσμένη σὲ ἀπλὴ ποιητικὴ γλῶσσα μὲ τὰ λαϊκὰ κάλαντα.

Γεννήθηκε ὁ Χριστός. Ὁ Θεὸς ἐγίνε ἀνθρώπος «ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον». Τεράστιο θεολογικὸ θέμα, γιὰ τὸ ὅποιο οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας ἔχουν γράψῃ περισπούδαστους Λόγους. Καὶ ὅμως. Ἡ Ἁγία Γραφὴ τὸ περιγράφει τόσο ἀπλᾶ. Τὸ ἴδιο καὶ τὰ κάλαντα, πὺν ἀκολουθοῦν πιστὰ τὴν διήγησι τῶν Εὐαγγελίων.

Ποιὸς ἔγραψε τὰ κάλαντα; Ὁ λαός. Εἶναι ἓνα θρησκευτικὸ δημοτικὸ τραγοῦδι πὺν διηγεῖται τὸ μεγάλο γεγονός. «Καλήν ἡμέραν ἄρχοντες». Εἶτε μπαίνουν σὲ παλάτι εἶτε σὲ καλύδα, ἢ ἴδια προσφώνησις. Εἶτε ἀπευθύνονται σὲ πλούσιους, εἶτε σὲ φτωχοὺς, καμμία διαφορά. Καὶ καλά, οἱ πλούσιοι εἶναι ἄρχοντες μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια. Μὰ καὶ οἱ φτωχοί; Ναί. καὶ οἱ φτωχοί. Γιατὶ καὶ τὸ καλύδι, ὅταν μπῆ μέσα σ' αὐτὸ ὁ Χριστός, γίνεται ἀρχοντικό. Κάτι περισσότερο: παλάτι. Καὶ κυρίως ἡ ψυχὴ μας.

Ἐντύπῳσι προκαλεῖ ἡ εὐγένεια τοῦ λόγου. «Καλήν ἡμέραν ἄρχοντες». Ἀρχίζουν μὲ χαιρετισμόν. Καὶ πρὶν προχωρήσουν, ζητοῦν τὴν ἄδεια νὰ συνεχίσουν: «Ἄν εἶναι ὀρισμός σας, Χριστοῦ τὴν θείαν γέννησιν νὰ πῶ στ' ἀρχοντικό σας». Καὶ συνεχίζουν: «Χριστὸς γεννᾶται σήμερον ἐν Βηθλεὲμ τῇ πόλει, οἱ οὐρανοὶ ἀγάλλονται, χαίρει ἡ φύσις ὅλη». Ἐντύπῳσι προκαλεῖ

ἡ χρῆσις τοῦ ἱστορικοῦ ἐνεστώτος: «Χριστὸς γεννᾶται σήμερον». Καὶ δὲν εἶναι σχῆμα λόγου. Ὁ Χριστὸς δὲν γεννήθηκε μὴ φορὰ. Γεννιέται κάθε μέρα γιὰ τὸν ἄνθρωπο πὺν τοῦ ἀνοίγει τὴν πόρτα τῆς ψυχῆς του. Καὶ τότε, γιὰ τὸν ἓνα αὐτὸν ἄνθρωπο, γίνεται χαρὰ μεγάλη στὸν οὐρανό. Ἔτσι ἐξακολουθοῦν τὰ κάλαντα καὶ ἐξιστοροῦν ὁλόκληρη τὴν ἱστορία τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Κατανοητά, ὅπως εἶναι τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια Ἄπλᾶ ὅπως εἶναι ἡ ἀλήθεια.

Ἔχουν περάσει δυὸ χιλιάδες χρόνια ἀπὸ τότε πὺν ὁ ἄγγελος ἔδωσε στοὺς ἀπλοῦς ποιμένες τὸ μεγάλο μήνυμα «ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτήρ». Ἄπὸ τότε πὺν ἀκούσθηκε ἀπὸ στόματα ἀγγελικὰ τὸ «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη». Ἡ ἄρνησις, ἀπὸ τότε ἔως σήμερον, ἀγωνίζεται νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι δὲν ὑπῆρξε Χριστός, ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, οὔτε ψυχὴ, ἀλλὰ μόνο τὸ σαρκίον μας. Μάταιος κόπος. Τὰ παιδιά πὺν θὰ βγοῦν τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων μὲ τὰ τρίγωνά τους καὶ θὰ χτυπήσουν τὴν πόρτα μας νὰ μᾶς πῶν τὰ κάλαντα, τοὺς διαφεύδουν.

Ἔχουν περάσει δυὸ χιλιάδες χρόνια ἀπὸ τὴν γέννησι τοῦ Χριστοῦ σὴν μακρινὴ πολίχνη τῆς Βηθλεὲμ καὶ ὁ Χριστὸς ἐξακολουθεῖ νὰ βασιλεύῃ σὶς ψυχές μας. Μποροῦμε λοιπὸν κι' ἐμεῖς, νὰ ψάλομε μαζί μὲ τὰ παιδιά: «Χριστὸς γεννᾶται σήμερον, ἐν Βηθλεὲμ τῇ πόλει, οἱ οὐρανοὶ ἀγάλλονται, χαίρει ἡ φύσις ὅλη». Καὶ τοῦ χρόνου, νᾶμαστε καλὰ νὰ τὰ ξαναποῦμε.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΕΤΟΣ 2008

Τὸν τρέχοντα μήνα ἔχομε καὶ πάλι τὶς μεγάλες ἐορτὲς τῆς Χριστιανοσύνης ποὺ ἐδῶ καὶ εἴκοσι περίπου αἰῶνες ἐορτάζει ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἐρώτημα τὸ ὁποῖον τίθεται εἶναι: Τὴν σημερινὴ ἐποχὴ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἐορτάζει μὲ τὴν ἴδια εὐλάβεια τὴν ἐπέτειο τοῦ μεγίστου αὐτοῦ γεγονότος. Γιατὶ εἶναι κοινὴ διαπίστωση ὅτι στοὺς καιροὺς μας ὑφίσταται μιὰ χαλάρωση τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, τὰ συμπτώματα τοῦ ὁποῖου εἶναι ἐμφανέστερα καὶ στὴ στάση τῶν νέων ἀνθρώπων ἀπέναντι στὴ ζωὴ.

Ἀναζητώντας τὰ αἷτια τοῦ φαινομένου αὐτοῦ, πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τὶς δυσκολίες τὶς ὁποῖες παράγει ἡ ἴδια ἡ ζωὴ, ὅσο καὶ τὶς ἀδυναμίες τοῦ περιβάλλοντος μέσα στὸ ὁποῖο ζοῦν οἱ σημερινοὶ νέοι. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ ἴδια ἡ ἐποχὴ δὲν βοηθᾶ νὰ ζήσουμε μιὰ ἐσωτερικὴ ζωὴ, ἐνῶ τὸ θρησκευτικὸ συναισθημα γιὰ νὰ ἀναπτυχθεῖ χρειάζεται μιὰ τέτοια δυνατότητα. Ἄλλες ἐποχὲς βοηθοῦσαν περισσότερο στὴν αὐτοσυγκέντρωση τοῦ ἀνθρώπου, στὴν γένεση μιᾶς ἐσωτερικῆς ζωῆς. Ἀντίθετα ἡ ἐποχὴ μας κλείνει μέσα τῆς δυνάμεις, ποὺ μᾶς ὠθοῦν διαρκῶς πρὸς τὰ ἔξω, ποὺ μᾶς σπρώχνουν ἀπὸ τὸ βάθος στὴν ἐπιφάνεια. Ζητᾶ ἀπὸ τὴ δράση καὶ τὸν λόγο ὅλο καὶ περισσότερο, ὅλο καὶ τελειότερα ἐπιτεύγματα τεχνολογικά, ἐπιστημονικά καὶ ἄλλα παρόμοια. Βλέπει τὸν ἄνθρωπο κυρίως ἢ μόνον ὡς ὄν λογικὸ καὶ μάλιστα πραγματολογικὸ, ἂν δηλαδὴ ὁ λόγος του ἀσχολεῖται κυρίως μὲ τὴν γνώση τῶν πραγμάτων, μὲ τὴν κυριαρχία του ἐπ' αὐτὰ πράγματα. Πολλὰ καὶ θαυμαστά

εἶναι τὰ ἐπιτεύγματα τὰ ὁποῖα ὤθησαν πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Εἶναι ὅμως μονομερῆς. Παραμέλησε τὸ μυστικὸ δάθος τοῦ ἀνθρώπου τῆς ζωῆς, τοῦ κόσμου, ποὺ μόνον αὐτὸ εἶναι δυνατόν νὰ ἀνοίξει στὴν ψυχὴ τὸν δρόμο πρὸς τὸν Θεόν, νὰ τῆς ἀποκαλύψει τὸν Θεόν.

Κατόπιν τούτου δὲν ἔχομε καιρὸ νὰ αὐτοσυγκεντρωθοῦμε καὶ φυσικὰ νὰ παραδοθοῦμε στὶς ἐσωτερικὲς φωνὲς τῆς καρδιάς μας γιὰ νὰ πλησιάσουμε στὸν Θεόν. Ζώντας στὴν ἐπιφάνεια τῶν πραγμάτων, μὴ ἔχοντας ἐσωτερικὰ εἰρήσματα εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ γινόμαστε ἐξωστρεφεῖς, καμμιὰ φορὰ ἀκόμη καὶ ἐπιπόλαιοι, νὰ ἐπιδιώκομε τὴν εὐκολὴ καὶ σύντομὴ ἐπιτυχία, νὰ μὴ δεχόμεθα νὰ καταβάλουμε κανένα οὐσιαστικὸ κόπο. Καὶ ἡ προσήλωση σὲ ἓνα ἰδανικὸ ὅπως οἱ θρησκεία ἀπαιτεῖ καὶ αὐταπάρηση καὶ κόπο.

Καὶ στὴν κατεύθυνση αὐτὴ ὁ νέος ἄνθρωπος ἀναζητᾶ σύγχρονα πρότυπα τὰ ὁποῖα μόνον τὸ ἄμεσο περιβάλλον του, οἱ γονεῖς του, οἱ δάσκαλοι του, οἱ φίλοι του καὶ γενικὰ ὁ κόσμος ὁ καθημερινὸς στὸν ὁποῖον ζεῖ μποροῦν νὰ τοῦ δώσουν. Μὰ ὁ κόσμος αὐτὸς κατὰ μεγάλο ποσοστὸ δὲν τὸν βοηθᾶ καὶ πολὺ νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ χιλιάδων ἠθικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα συναντᾶ στὸν δρόμο του. Στὴν ἀναζήτηση αὐτὴν προβάλλει ὁ Ἰησοῦς Χριστός, τὸ μεγάλο καὶ αἰώνιο πρότυπο. Καὶ ἡ ἐορτὴ τῆς ἐνανθρωπίσεώς του, εἶναι ἡ ὑπόμνηση τῆς μεγάλης Του ἀγάπης γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τῆς ἀνάγκης νὰ αισθανόμεθα τὴν μυστικὴ παρουσία Του μέσα μας. Τὰ δικὰ μας βιώματα εἶναι πολὺ φτωχὰ μπροστὰ στὸ ἀπέραντο

γεγονός τῆς ἀγάπης πού ἔφερε μὲ τὸν ἐρχομό Του στὸν κόσμο.

Τὴν ἀγάπη τούτη δὲν μπορέσαμε νὰ τὴν φθάσουμε, δὲν μπορέσαμε οὔτε κἂν νὰ τὴν πλησιάσουμε. Γιὰ τοῦτο πρέπει κάθε χρόνο -καὶ τώρα ἀκόμη ἐπεὶ ἀπὸ δυὸ χιλιάδες σχεδὸν χρόνια- νὰ ξαναγεννιέται ὁ Χριστὸς μέσα μας καὶ νὰ ἀναζωογονεῖ τὸ υποβαθμισμένο αἶσθημα τῆς ἀγάπης στὸν χῶρο τῆς καρδιάς μας.

ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Γιὰ μία ἀκόμη χρονιά ὁ Ὀκτώβριος συνδέεται στὴν χώρα μας, σχεδὸν ἐπετειακά, μὲ τὰ φαινόμενα τῶν καταλήψεων σὲ σχολεῖα τῆς δευτεροβάθμιας ἐκπαιδεύσεως. Καταλήψεων, πού ἂν καὶ σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις σχετίζονται μὲ σοβαρὰ κτιριακὰ ἢ ἄλλης μορφῆς προβλήματα τῶν σχολείων, πολλές φορές ἀποφασίζονται μὲ ἀμφισβητούμενες διαδικασίες, συνοδεύονται ἀπὸ ἀσαφῆ αἰτήματα καὶ ἔλλειψη συνειδήσεως σχετικὰ μὲ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους λαμβάνουν χώρα.

Οἱ μαθητὲς πού στὶς ἡμέρες μας πρωταγωνιστοῦν στὶς καταλήψεις δίνουν τὴν ἐντύπωση συχνὰ ὅτι δὲν ἐπέλεξαν τὴν κατάληψη ὡς τὸ ἔσχατον μέσον διεκδικήσεως κάποιων δικαιωμάτων ἢ αἰτημάτων τους. Ἡ κατάληψη τοῦ σχολικοῦ χώρου φαίνεται νὰ λειτουργεῖ γιὰ πολλοὺς ὡς ἓνα δυναμικὸ -ἀλλὰ καὶ μὲ παράπλευρες ἀπώλειες- μέσον ἐκτονώσεως καὶ ἐκδηλώσεως τῆς ἀντιρρήσεως τους γιὰ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐκπαιδευτικῶν προγραμμάτων, ἀλλὰ

καὶ γιὰ τὴν ποιότητα τῶν σχέσεών τους μὲ ἐκπαιδευτικοὺς καὶ γονεῖς.

Γίνεται λόγος στὶς ἡμέρες μας ὅτι τριακόσια σχολεῖα τελοῦν ὑπὸ κατάληψη. Ἐὰν δεχθοῦμε ὅτι δέκα καὶ μόνον μαθητὲς εἶναι οἱ πρωταγωνιστὲς καὶ ὑπόλογοι τῶν καταλήψεων ἔχομε κατὰ τὸν πλέον ἐπιεικῆ ὑπολογισμὸ τρεῖς χιλιάδες μαθητὲς ἀποδεδειγμένους ἐνόχους γιὰ ἐκδηλώσεις βίας πού συνοδεύονται μὲ πράξεις φθορᾶς θρανίων, ὑλοπινάκων καὶ τοῦ ἐποπτικοῦ ὑλικοῦ χρήσιμου γιὰ τὴν διδασκαλία τῶν μαθημάτων.

Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὴ εἶναι ἢ μία μόνον πλευρὰ τῆς ἀλήθειας δὲν θὰ πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἐκπαιδευτικοὶ καὶ μαθητὲς καὶ γονεῖς πού ἀγωνίζονται γιὰ ἓνα καλύτερο καὶ πλέον παραγωγικὸ σχολεῖο, πού κοπιᾶζουν γιὰ νὰ δώσουν νόημα, περιεχόμενο καὶ ποιότητα στὴν καθημερινότητά τους καὶ στὶς σχέσεις τους. Αὐτὸ τὸ ὅποιο προέχει σήμερα εἶναι, ἢ φωνῆ πού προέρχεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν πλευρὰ νὰ δυναμώσει μέσα στὴν κοινωνία μας καὶ νὰ ὑπερισχύσει μιᾶς σύγχρονης ἀπαξιοτικῆς στάσεως ἀπέναντι στὴν δημόσια ἐκπαίδευση. Εἶναι δὲ λίαν εὐχάριστο τὸ γεγονός, ὅτι τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα γιὰ τὶς ἐπιδόσεις τῶν ἀποφοίτων τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως στὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων μιλοῦν εὐγλωττα γιὰ παιδιὰ προερχόμενα ἀπὸ τὶς πλέον πτωχὲς περιοχὲς τῆς χώρας καὶ τὴν θέλησή τους γιὰ πρόοδο καὶ μορφωτικὴ καταξίωση.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΠΡΩΤΟΣΕΛΙΔΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ!

Μια μεγάλη ιστορική έφημερίδα των ΗΠΑ, η υπεραιώνδια *Christian Science Monitor*, πρόκειται να διακόψει τον ερχόμενο Άπριλιο την εκτύπωσή της σε χαρτί και να γίνει η πρώτη μεγάλη αμερικανική έφημερίδα που θα εκδίδεται αποκλειστικά και μόνο μέσω διαδικτύου. Σε ανακοίνωσή της η έφημερίδα επισημαίνει ότι η κίνηση αυτή θα μειώσει σημαντικά το κόστος λειτουργίας της, θα της επιτρέψει να συνεχίσει τη λειτουργία των γραφείων της ανά τον κόσμο και να προσεγγίσει νεότερες ηλικίες αναγνωστών.

Η *Christian Science Monitor*, που είναι μη κερδοσκοπική εταιρεία και υποστηρίζεται από την προτεσταντική κίνηση *First Church of Christ Scientist* της Βοστώνης, είδε την ημερήσια κυκλοφορία της να καταρρέει από τα 200.000 φύλλα το 1970 στα 52.000 το 2008, και το προσωπικό της να μειώνεται από τα 1.200 άτομα το 2001 στα 660 τη φετινή χρονιά. Όπως επισημαίνουν στελέχη της έφημερίδας, σημαντική αιτία της συρρίκνωσής της είναι η εξάπλωση του διαδικτύου στις νεαρές ηλικίες, που έπαψαν να αγοράζουν έντυπη έφημερίδα, με αποτέλεσμα να μην αντικαθίστανται οι αναγνώστες που αποβιώνουν.

Άλλη μια έγκυρη έφημερίδα των ΗΠΑ, η *Los Angeles Times*, για τους ίδιους λόγους απέλυσε το 17% από τους 876 σημερινούς εργαζομένους της, που ήταν 1.200 το 2001, και μείωσε τις σελίδες της κατά 15% για να κατορθώσει να επιβιώσει. Ο εκδότης της *David Heler* έπεσήμανε ότι πλέον οι νέοι αναγνώστες προτιμούν να ενημερώνονται από το διαδίκτυο και επι-

πλέον οι διαφημιζόμενοι όλο και μετακινούν κονδύλια από τις έφημερίδες στις ιστοσελίδες.

«Χάνουμε τους νέους αναγνώστες και όσες έφημερίδες επιβιώσουν ίσως μετατραπούν σε δωρεάν έφημερίδες» ήταν το έναγωνίο συμπέρασμα στο φετινό Παγκόσμιο Συνέδριο Έκδοτων Έφημερίδων. Περισσότεροι από 700 διευθυντές μεγάλων έφημερίδων από όλο τον κόσμο υπογράμμισαν ότι η ταχύτητα μετάδοσης της πληροφορίας επηρεάζει δομικά πλέον το μέλλον των παραδοσιακών έφημερίδων, που όφειλουν πια να καταφύγουν στον έγκυρο σχολιασμό της εΐδησης.

Απολύσεις, μειώσεις κυκλοφοριών, πτώση διαφημιστικών εσόδων, κλείσιμο ιστορικών έφημερίδων, συγχωνεύσεις εκδοτικών επιχειρήσεων και αλληπάλληλες αγοραπωλησίες τίτλων συνθέτουν τη φετινή καταιγίδα στον Τύπο. Στα τελευταία δέκα χρόνια οι εκδότες των έφημερίδων έκαναν όλες τις πιθανές οικονομίες στην παραγωγική διαδικασία, αλλά δεν άγγιξαν το δημοσιογραφικό τους δυναμικό, επιδιώκοντας να προστατέψουν τουλάχιστον το κύριο προϊόν τους. Τώρα που απολύουν δημοσιογράφους για να επιβιώσουν, εκτιμάται ότι τα πράγματα θα χειροτερέψουν ακόμη περισσότερο. Κι όταν μάλιστα η κρίση χτυπή ακόμη και τη μεγαλύτερη έφημερίδα του κόσμου, τους *New York Times* που αποτελούν το σημείο αναφοράς του παγκόσμιου Τύπου, με 1.500.000 καθημερινούς παραδοσιακούς αναγνώστες και δεκάδες εκατομμυρίων ηλεκτρονικών αναγνωστών, τότε πολλοί είναι αυτοί που αρχίζουν να συμφωνούν με τις προβλέψεις διακεκριμέ-

νων πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν τῶν ΜΜΕ, πού ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ 2043, δηλαδή μετὰ ἀπὸ μιὰ γενιὰ ἀνθρώπων, οἱ ἐφημερίδες θὰ ἔχουν ἐξαφανιστεῖ καὶ θὰ συναντᾶμε τὰ τελευταῖα τους φύλλα στά... μουσεῖα.

Στὴ χώρα μας ἡ τελευταῖα πανελλαδικὴ ἔρευνα *Target Group Index* τῆς MRB, πού πραγματοποιήθηκε μὲ 11.000 προσωπικὲς συνεντεύξεις, ἔδειξε ὅτι μόλις τὸ 13,9% τῶν Ἑλλήνων διαβάζει τὰ καθημερινὰ φύλλα τῶν ἐφημερίδων καὶ τὸ 27,6% τὰ κυριακάτικα, γεγονός πού σημαίνει ὅτι τὰ πωλούμενα φύλλα εἶναι κατὰ πολὺ λιγότερα. Ἄν μάλιστα συνυπολογιστεῖ ὅτι τὸ 42,3% τῶν ἀναγνωστῶν ἀγοράζουν ἐφημερίδες γιὰ «κυνηγοῦν τίς προσφορές» ἢ «ἀναζητοῦν τὴν ψυχαγωγία», τότε καταλαβαίνουμε πόσο... ἐκτιμοῦν οἱ Ἕλληνες τὴ δημοσιογραφικὴ ἐργασία τῶν ἐφημερίδων τῆς χώρας μας!

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Ὁ Χῶρος τοῦ Διαδικτύου περιλαμβάνει πλῆθος ἀξιόλογων καὶ ἀξιοπρεσέκτων κειμένων, «κρυμμένων» συχνὰ στὰ πιδ ἀπίθανα μέρη. Σὲ παλαιότερα σημειώματά μας ἀπὸ αὐτὴν τὴν στήλη εἶχαμε προβάλλει ἰστοσελίδες, στίς ὁποῖες φιλοξενοῦνται τὰ ἱερά κείμενα τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεώς μας (Ἁγία Γραφή καὶ Πατερικὰ κείμενα), ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ ἀξιόλογα θεολογικὰ κείμενα. Σήμερα θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ μιὰ ἰστοσελίδα, ἡ ὁποία ἀσχολεῖται μὲ θέματα ὄχι ἐκ πρώτης ὄψεως θεολογικά, ἀλλὰ κυρίως πολιτικά καὶ δευτερευόντως κοινωνικά, ἐκπαιδευτικά, πολιτισμοῦ. Καὶ αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ πάρουμε ἓνα δείγμα τοῦ θησαυροῦ πού συχνὰ κρύβεται στὸν ἀχανὴ Χῶρο τοῦ Διαδικτύου. Σταχυολογήσαμε, λοιπόν, κάποια ἄρθρα -κείμενα μὲ θέματα πού νομίζομε ὅτι ἐνδιαφέρουν τὰ ζωντανὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐνεργὰ μέλη τῆς ἱεραποστολικῆς Ἐνώσεώς μας.

Στὴν ἰστοσελίδα «Προοδευτικὴ πολιτική» (www.ppol.gr), πέραν τῶν θέσεων καὶ τῶν σχολίων τῶν συντακτῶν τῆς, φιλοξενοῦνται καὶ ἐνδιαφέροντα ἄρθρα ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ καὶ διεθνὴ τύπο ταξινομημένα ἀνά θέματα (πολιτικὴ, κοινωνία, πολιτισμός, οἰκονομία). Ἄναφέρομε ὠρισμένα ἐξ αὐτῶν, τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς ἐργαλεῖα γιὰ τὴν ἱεραποστολικὴ ἐργασία τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ περιοδικοῦ. (Θεωροῦμε ὅτι μερικὰ μποροῦν νὰ διαπραγματευοῦνται καὶ ὡς θέματα Κύκλων φοιτητῶν, ἐπιστημόνων, νέων μητέρων κ.λ.π.).

α. «Μετασχηματισμοὶ τοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου», τοῦ Ὀλιβιέ Ρουὰ ἀπὸ τὴν *Nouvel Obresrvateur*, στὸ ὁποῖο τονίζεται ὅτι ἡ ἀνοδος τῆς θρησκευτικότητος στὴν ἐποχὴ μας δὲν ἀφορᾶ τὸ ἐσωτερικὸ καὶ διαχρονικὸ περιεχόμενον τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν παραδόσεων, ἀλλὰ μιὰ «μετάλλαξη» τους σὲ κάτι τὸ ἀντίθετο, ἐπιφανειακὸ καὶ συχνὰ ἀκράϊο ἢ προκλητικὸ μὲ ὅσα αὐτὲς οἱ παραδόσεις κομίζουν. Σημειώνεται: «Κάτω δηλαδή ἀπὸ ὑπεραιωνόδιες ἐτικέτες («ἰσλάμ», «χριστιανισμός», «βουδισμός») ἔχομε τὴν ἐπαναδιατύπωση τῶν μεγάλων θρησκείων, μὲ τοὺς ὅρους μιᾶς μοντέρνας θρησκευτικότητος, ὅπου ἡ ἐξατομίκευση καὶ ἡ ἔγνοια γιὰ ἀτομικὴ ὀλοκλήρωση ὑπερέχουν τῆς πίστης σὲ θρησκευτικὲς παραδόσεις ἀλλὰ καὶ τῆς ἐγγραφῆς σὲ συλλογικὲς κοσμικὲς ταυτότητες».

β. «Ἡ πορνοποίηση μιᾶς γενιᾶς» τῆς Τζέσικα Μπένετ ἀπὸ τὸ περιοδικὸ *Newsweek*. Στὸ ἄρθρο αὐτὸ ἐπισημαίνεται μὲ ποιὸν τρόπο ὠθοῦνται τὰ παιδιά νὰ ἀντιγράφουν συμπεριφορὲς καὶ στυλ ἐμφάνισης καὶ κινήσεων, ἐμπνευσμένες καὶ διαφημιζόμενες ἀπὸ τὴν διάχυτο καὶ ἐμπορευματοποιημένη πορνογραφία. «Σὲ μιὰ ἀγορὰ πού πουλάει ψηλοτάκουνες γόδες γιὰ μωρὰ καὶ τάνγκα γιὰ προέφηβες, δὲν χρειάζεται νὰ εἶναι κανεὶς μεγαλοφυῖα γιὰ νὰ δεῖ πῶς τὸ σὲξ -γιὰ νὰ μὴν ποῦμε τὸ πορνό- εἰσβάλει στὴ ζωὴ μας». Ὡς «πορνοποίηση» ὀρί-

ζεται ή «υίοθεσία από τη διαφήμιση αλλά και δλόκληρη την κοινωνία όρισμένων κεντρικών θεμάτων τής αμερικανικής πορνογραφίας: τó σέξ ως διασκέδαση, ή απερίφραστη εκδήλωση τής σεξουαλικότητας, ή «στενή» αντίληψη για τó περιεχόμενο τών σχέσεων μεταξύ άνδρων και γυναικών, ή εξιδανίκευση τών «κακών» κοριτσιών και τών «βρώμικων» άγοριών, ή κυριαρχία και ή ύποταγή».

γ. «'Απόστολος Παύλος, ό άνθρωπος - γέφυρα μεταξύ δύο πολιτισμών», του Ντανιέλ Μαργκερά από την εφημερίδα *La Croix*. Στο άρθρο αυτό τονίζονται ώρισμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα τής σκέψης και τής δράσεως του άποστόλου Παύλου. Σημειώνει ό Καθηγητής Μαργκερά: «'Από πραγματολογική άποψη έχουμε πρώτα άπ' όλα την καταπληκτική έπιτυχία τών περιοδικών του, τής ιεραποστολικής του δράσης. 'Ο Παύλος είναι ό άνθρωπος τών συνεργασιών, τών συλλογικοτήτων, τών δικτύων. Συχνά τόν φανταζόμαστε να περιδεύει μόνος του, αλλά αυτό σπανίως συνέβαινε! Τείνουμε να λησμονούμε πώς τó ιεραποστολικό του δίκτυο, με τούς δεκάδες συνεργάτες του, ύπήρξε ό πλέον άποτελεσματικός μηχανισμός ευαγγελισμού του άρχαίου κόσμου!».

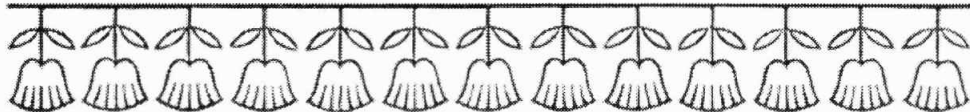
δ. «'Ονειρεύομαι πώς οι θρησκείες θα δώσουν ξανά άξιακό περιεχόμενο στη χαοτική παγκοσμιοποίηση», του Τόνι Μπλέρ

από την εφημερίδα *Le Monde*. Στο άρθρο αυτό ό πρώην πρωθυπουργός τής Μ. Βρετανίας αναφέρεται στην προσωπική του πορεία προς την πίστι προς τόν Θεό, στο γιατί έγινε Ρωμαιοκαθολικός και στον σκοπό τής ίδρύσεως από αυτόν του «'Ιδρύματος Τόνι Μπλέρ για την πίστι».

Και άλλες πολλές ιστοσελίδες ασχολούνται με παρεμφερή θέματα και «δημοσιεύουν» - άναρτούν σημαντικώτατα πολλές φορές κείμενα. Θεωρούμε, λοιπόν, ότι ή νεότευκτος ιστοσελίς τής Χριστιανικής 'Ενώσεως 'Επιστημόνων, θα πρέπει να έρευνά και να προβάλλη ότιδήποτε ύγιές και θετικό δημοσιεύεται στο Διαδίκτυο σχετικώς με τά θέματα που την άσασχολούσαν πάντοτε: πίστι, έπιστήμη, κοινωνία, άνθρωπο, τέχνες και γράμματα.

Στην κατεύθυνσι αυτή θα πρέπει όλοι οι ένεργοι έπιστήμονες (μέλη και φίλοι) τής 'Ενώσεώς μας να συμβάλλουν με τις δυνάμεις τους έκαστος. Τό Διαδίκτυο είναι άπέραντος χώρος με τέτοια και τόση πληθώρα πληροφοριών, την όποία ένας άνθρωπος ούτε μπορεί ούτε έπαρκει για να διαχειρισθή. Γι' αυτό και έκαστος έξ ήμων, αναλόγως τών γνώσεων και τών ενδιαφερόντων του μπορεί να ανακαλύπτει κείμενα, τά όποια να θέτη προς ένημέρωσιν και τών ύπολοίπων.

ΙΩ. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΒΔΟΜΗΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ 2008

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Γ.Β.Μ.: 'Ετοιμάσατε την ὁδὸν Κυρίου, σελ. 1. Καταδίκη καὶ δικαίωση, σελ. 33. 'Η ἀντίπερα ὄχθη, σελ. 65. Βαραβδᾶν ἢ 'Ιησοῦν; σελ. 97. Δύσπιστος ἀλλὰ πιστός, σελ. 129. 'Εμοὶ τὸ ζῆν Χριστός, σελ. 161. Τὸ δρᾶμα τοῦ ἀνθρώπου, σελ. 193. 'Υπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν, σελ. 225. 'Ο πρῶτος πειρασμός, σελ. 257. Θὰ βρεθῆ τόπος στὸ κατάλυμα; σελ. 289. **Β. Νεαπολίτη:** 'Η 'Ανάστασις τοῦ Κυρίου 'Ιησοῦ Χριστοῦ, σελ. 99. **Ν. 'Αρβανίτη:** Στὴν 'Αθήνα τὸ 51 μ.Χ., σελ. 175. **Β. Κ. Σταθάκη:** Μήνυμα ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου, σελ. 291. **Ε. Ν. Μόσχου:** 'Ο Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς καὶ ἡ ὕμνογραφία τῶν Χριστουγέννων, σελ. 293.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Β. Κ. Σταθάκη: Τὸ κῆμα τοῦ ἀθεϊσμοῦ, σελ. 3. 'Η παράδοση τοῦ 'Ελληνισμοῦ καὶ τὸ μέλλον του, σελ. 72. 'Η πίστη ὡς βίωμα, σελ. 101. 'Ο Παῦλος καὶ οἱ 'Ελληνες, σελ. 169. **Ἰω. Μαρκότση:** Οἱ τρεῖς 'Ιεράρχες Οἰκουμενικοὶ Διδάσκαλοι «τῷ πνεύματι ζέοντες», σελ. 8. **'Αφροδίτης Ραγιᾶ:** Νοσηλευτικὴ καὶ 'Ιεραποστολή. 'Εξέλιξη καὶ προοπτικές, σελ. 41. Συνεργασία: Προϋπόθεση καὶ προοπτικὴ τῆς σύγχρονης νοσηλευτικῆς, σελ. 297. **Γ. Μποζώνη:** Κριτικὴ θεώρηση τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς κοινωνίας, σελ. 67. **Ν.**

'Αρβανίτη: 'Οραση θανάτου καὶ ἐνόραση φωτός, σελ. 76. **Γ. Σταθά:** 'Η ἐξέλιξη τῆς γεωργίας στὴν 'Ελλάδα, σελ. 80. **Παν. Σίσκου-'Αποστ. Σίσκου:** 'Η ἐπίτευξη διώσιμου ἀστικοῦ περιβάλλοντος, σελ. 105. **Ν. Τσιρώνη:** Τὸ οἰκολογικὸ πρόβλημα στὸν Τσέχωφ, σελ. 114. **Μιχ. Μηλίγκου:** 'Η ἰατρικὴ τοῦ προσώπου καὶ ἡ προσωπικότης τοῦ ἱατροῦ, σελ. 131. **Χριστοφόρου Διακοπούλου:** Οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη - Κοινωνικὴ γαλήνη - Οἰκονομικὴ εὐεξία, σελ. 163. Οἱ δυνατότητες ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας κατὰ τὸ προσεχὲς μέλλον, σελ. 259. 'Η ἀνάπτυξη τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας καὶ ἡ προστασία τῆς δημοκρατίας, σελ. 202. **Χρήστου Γιαμβριά:** 'Η ἐξέλιξη ὑπὸ τὸ πρῶμα νεωτέρων ἐξελίξεων τῆς Βιολογίας, σελ. 195. **Δημ. Κουτσουλέλου:** 'Η συμβολὴ τῆς Παιδείας στὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους, σελ. 216. **'Αθαν. Τσάκωνα:** Τὰ αἷτια τῆς κρίσεως τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ ὑποβάθμιση τῶν πανανθρώπινων ἀξιῶν, σελ. 267.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Γ. Α. Παπαδημητρίου: 'Ενθυμήματα ἀπὸ τὴν ἴδρυσή τῆς Χριστιανικῆς 'Ενώσεως 'Επιστημόνων, σελ. 35. **Γ. Σταθοπούλου:** 'Ιερὰ Μονὴ 'Αγίου 'Ιωάννου Μελέ, σελ. 88. **Β. Κ. Σταθάκη:** 29 Μαΐου 1453: 'Ο ἐπίλογος, σελ. 136. Τὰ Βαλκάνια στὸν Β'

Παγκόσμιο Πόλεμο, σελ. 227. **Ν. Ἀρβανίτη:** Ἡ μεγάλη νίκη καὶ τὸ ὄραμα ποῦ χάθηκε, σελ. 240.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ: **Ν. Τσιρώνη:** Νέοι καὶ θέατρο, σελ. 24. **Δημ. Ν. Παπαθανασοπούλου:** Περὶ γενέσεως τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, σελ. 211.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ: **Ν. Ἀρβανίτη:** Γ. Βερίτης, σελ. 136. **Ε. Ν. Μόσχου:** Τὸ πνεῦμα τοῦ '40 στὴ νεοελληνικὴ ποίηση, σελ. 243. **Δ. Κ. Κουτσουλέλου:** Χριστούγεννα μὲ τὸν Παπαδιαμάντη, σελ. 310.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: **Πανορομίτη:** Εὐχές, σελ. 26. Πρότυπα ζωῆς, σελ. 58. Μάθημα ἐλευθερίας, σελ. 90. Ὁ ἥρωας, σελ. 117. Σταυρὸς καὶ Ἀνάστασις, σελ. 151. Συνυπεύθυνοι, σελ. 186. Τὸ βιβλίο, σελ. 218. Διακοπές, σελ. 248. Τὰ χειρότερα, σελ. 283. Τὰ κάλαντα, σελ. 312.

ΠΑΙΔΕΙΑ: **Γιάννη Γ. Τσέντου:** Ἡ Παιδεία σὲ κρίση, Μέρος Α', σελ. 16, Ἡ Παιδεία σὲ κρίση, Μέρος Β', σελ. 47. **Ἰωάννη Χαραλαμπάκη:** Παιδεία γνώσεων ἀλλὰ καὶ παιδεία γνώσης, σελ. 181. **Χρ. Γιαμβριά:** Ἐρωτήματα καὶ ἐπισημάνσεις, σελ. 274. **Ἡρακλῆ Παπαβασιλείου:** Τὸ γλωσσικό μας πρόβλημα, σελ. 277. **Δημ. Ν. Παπαθανασοπούλου:** Οἱ ὄροι τοῦ ἥθους καὶ τῆς παιδείας, σελ. 281. **Π. Δ. Χαρακιάδη:** Θρησκευτικά: Ἱστορικὸν καὶ νομομοποιήσεις, σελ. 304.

ΣΤΗΛΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ: **Ἄ. Γιαμβριά:** Ἀνάπηροι μουσικοί, σελ. 31. Ἡ μουσικὴ τοῦ Μότσαρτ, σελ. 127. Μουσικὴ καὶ θεραπεία, σελ. 145.

ΣΧΟΛΙΑ: **Β. Κ. Σταθάκη:** Ἐβδομηντα χρόνια Χ.Ε.Ε., σελ. 27. Ἐορταστικοὶ ἀπόηχοι, σελ. 28. Ἡ ἐκδημία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, σελ. 59. Ἡ προστασία τῶν προσωπικῶν δεδομένων, σελ. 59. Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς, σελ. 59. Ὁ χορὸς τοῦ χρήματος, σελ. 60. Ἡ ἐθνικὴ ἐορτή, σελ. 91. Τὰ δελτία εἰδήσεων, σελ. 91. Τὰ σύγχρονα κοινωνικά ἤθη, σελ. 119. Ἐθνικά θέματα, σελ. 119. Τὸ μικρὸ ποίμνιο, σελ. 120. Ἀλέξανδρος Γκιάλας, σελ. 152. Ἡ κατανάλωσις ὑπὸ περιορισμοῦς, σελ. 152. Ἐνα βιβλίο, δύο γενεές, σελ. 187. Φοιτητικὸς παρεκτροπές, σελ. 187. Ὁ κλονισμὸς τῶν οἰκογενειακῶν θεσμῶν, σελ. 188. Οἰκολογικοὶ προβληματισμοί, σελ. 220. Τὸ κυπριακὸ ζήτημα στὶς ἡμέρες μας, σελ. 221. Ἀλέξανδρος Σολζενίτσιν, σελ. 250. Μνήμη Δημητρίου Κωτσάκη, σελ. 251. Ἡ διαφήμιση καὶ ἡ κατανάλωση, σελ. 284. Ἡ σημερινὴ εἰκόνα τῆς Ἀθήνας, σελ. 284. Χριστούγεννα: ἔτος 2008, σελ. 313. Μαθητικὲς καταλήψεις σχολείων, σελ. 314.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ: **Μάκη Παπαγεωργίου:** Διαδικτυακὴ ἐξάρτηση, σελ. 28. Ὑπάρχει ἀκόμη διέξοδος; σελ. 93. Ἐπιτυχίες μὲ ἰδιαίτερη ἀξία, σελ. 121. Γκρινιάρηδες ἀλλὰ ἐθισμένοι, σελ. 154. Τηλεόραση καὶ παιδιὰ, σελ. 189. Ἐφηβικὴ παραβατικότητα καὶ εἰκόνα, σελ. 222. Ἡ ψηφιακὴ τηλεόραση ἔρχεται, σελ. 252. Συστράτευση καὶ ἐκπαίδευση, σελ. 286. Πρωτοσέλιδες κρίσεις! σελ. 315. **Ἰω. Κ. Ἀγγελοπούλου:** Πολιτιστικὰ ἀγαθὰ, σελ. 29. Τὰ μέσα καὶ ἡ οὐσία τῆς ἐπικοινωνίας, σελ. 94. Ἀπώλεια χρόνου, σελ. 122. Προβολὴ θησαυροῦ παραδόσεως, σελ. 155. Ἀξιοποίησις τοῦ σοβα-

ροῦ τύπου, σελ. 190. Ἐλάσσονες καὶ μείζονες δημιουργοί, σελ. 223. Διαδίκτυον καὶ ἀνάγνωσις, σελ. 253. Προβολὴ τοῦ κακοῦ ἢ τοῦ καλοῦ; σελ. 287. Ἀξιοποίησις τοῦ Διαδικτύου, σελ. 316.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ: **Γ. Βερίτη:** Διπλῆ γιορτή, σελ. 75. Πασχαλινό, σελ. 144. Μὴν ἀποκάμης δουλευτή, σελ. 201. Στὴ μητέρα τῶν θλιμμένων, σελ. 215. **Διον. Σολωμοῦ:** Ἡ δόξα τῶν Ψαρρῶν, σελ. 79. **Στεφάνου Μπολέτση:** Μικρὸ ἔλεγειο στὸ θάνατο τοῦ Γ. Βερίτη, σελ. 156. **Χαρὰ Κρίσπου:** Ἐκ βαθέων, σελ. 249. **Ζακελίνα Σαραντίδου:** Προσκύνημα στὴ Σκιάθου, σελ. 276. **Δ. Γ.:** Ἀθήνα, σελ. 118.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ: **Γ. Δ. Κούβελα:** Χριστιανισμὸς καὶ Ἰσλαμισμὸς, σελ. 61. Ἐπιστολὲς Καραθεοδωρή, σελ. 125.

Ἐπιστήμη καὶ θρησκεία, σελ. 192. Ἀλέξανδρος Σολζενίτσιν, σελ. 256. Λογοτεχνικὴ κατάρπωση, σελ. 285. **Ν. Δ. Τσιρώνη:** Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων, σελ. 61. Ἐθελοντικὴ προσφορὰ φοιτητῶν τῆς ἰατρικῆς, σελ. 155. **Χρ. Γιαμβριά:** Ἡ ἀναγέννηση τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων σήμερα, σελ. 96. **Στ. Γιαπουτζῆ:** Νῆκος Διγενῆς, σελ. 62. **Γιάννη Ἄθω:** Διημερίδα γιὰ τὴν Σπιναλόγκα, σελ. 63. **Μιχ. Θ. Μηλίγκου:** Ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἀλλαγὴ τοῦ κλίματος, σελ. 124. **Διον. Μποτσέα:** Ἀπὸ τὸ Δ' Διεθνὲς Συνέδριον Βιοτεχνολογίας, σελ. 126. **Αἰκ. Καστρινάκη-Μιχοπούλου:** Θερμοπύλες καὶ Σαλαμίνα, σελ. 255.

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑΙ: **Χριστοφόρου Διακοπούλου:** Παντελῆς Κυριακίδης, σελ. 64. Γεώργιος Δασκαρόλης, σελ. 219. **Φιλολάου Δημητρίου:** Δημήτριος Βαλληνοδράς - Γεώργιος Δασκαρόλης, σελ. 157.

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατροίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήνα. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήνα. Τιμὴ τεύχους € 1,20. Ἐτήσια συνδρομὴ, ἐσωτερικῶς € 12, ἐξωτερικῶς € 30. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνη κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται. ΚΩΔΙΚΟΣ: 1692.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήνα, Δεκέμβριος 2008

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»

55
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΤΗΣ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗΣ

Επιμέλεια: Ἀναστασίας Α. Παπακωνσταντίνου - Μαλάμη

Πρόλογος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283

ΑΠΟ ΤΙΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»
ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Δρος ΦΙΛΟΛΑΟΥ ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΤΡΙΛΟΓΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΩΝ

1ος ΚΥΚΛΟΣ

(ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΘΕΣΜΟΥ)

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»**

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»
Καύτη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283